

14747

**KOZAN İLÇESİNİN
BEŞERİ VE EKONOMİK COĞRAFYASI
"Nüfus, Yerleşme ve Ekonomik Özellikler"**

Handan ERTUNÇ

Yüksek Lisans Bitirme Tezi

Yöneten: Prof. Dr. Ümit Sergün

**İstanbul
İ.Ü. Sosyal Bilimler Enstitüsü
Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Anabilim Dalı
Ağustos 1991**

**T. C.
Yükseköğretim Kurulu
Dokümantasyon Merkezi**

İÇİNDEKİLER

Sayfa No

ÖNSÖZ.....	1
GİRİŞ.....	2

BÖLÜM

I.KOZAN İLÇESİNİN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

1- Fiziki Coğrafya Özellikleri

a) Coğrafi Mevkii.....	4
b) İklim Özellikleri	4
c) Yeryüzü Şekilleri ve Akarsu Özellikleri	12
d) Toprak Özellikleri ve Doğal Bitki Örtüsü ...	15

2- Beşeri ve Ekonomik Coğrafya Özellikleri

a) Tarihsel Özellikler	17
b) Ekonomik Özellikler	23
1) Tarım	25
2) Hayvancılık	28
3) Endüstri	30
4) Ticaret ve Bankacılık	31
5) Ulaşım	32

II. KOZAN İLÇESİNDE NÜFUS VE YERLEŞMELERİN DAĞILIŞI,

GELİŞMESİ VE YAPI ÖZELLİKLERİ

1- Nüfusun Gelişmesi

a) Cumhuriyetten Önce Kozan İlçesi Nüfusu ...	34
---	----

b) Cumhuriyetten Sonra Kozan İlçesi Nüfusu ..	37
2- Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu	48
3- Nüfusun Yaş Gruplarına Dağılımı ve Yapı Özellikleri	54
4- Göçler	56
5- Yerleşme Özellikleri	61
III. KOZAN İLÇESİNDE NÜFUS VE YERLEŞMELERİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER İLE NÜFUS VE YERLEŞMELER ARASINDAKİ İLİŞKİLER	64
SONUÇ	68
EKLER:	
ÇİZELGELER	69
FOTOĞRAFLAR	77
KAYNAKLAR	89

ÖNSÖZ

Bu çalışmada <<Kozan İlçesinin Beşeri ve Ekonomik Coğrafyası>> adı altında ilçenin nüfus, yerleşme ve ekonomik özellikleri incelenerek, yörenin fiziki özellikleri ile ilişkiler kurulmaya, coğrafi prensipler doğrultusunda bir senteze ulaşılmaya çalışılmıştır.

Araştırmadaki istatıksel verilerin elde edilmesinde yardımcı olan Kozan ilçesi resmi kurum mensuplarına, çalışmanın yönlendirilmesinde katkıda bulunan Sayın Hocam Prof. Dr. Ümit SERGÜN'e teşekkür ederim.

Handan ERTUNÇ

İstanbul, Ağustos 1991

GİRİŞ

Coğrafyanın iki önemli kavramı olan insan ve doğayı karşı karşıya getiren, aralarındaki ilişkiyi inceleyen, doğanın insan üzerindeki etkilerini, insanın doğa üzerindeki etkilerini aydınlatmaya çalışan coğrafya biliminde yeryüzünde yaşayan insanların nicelikleri nitelikleri dağılışıları yoğunlukları ve hareketleri birinci derecede öneme sahip olaylar arasındadır. Zira, bulundukları fiziki ortamı ve bu ortam içinde yer alan biyolojik ortamı sürekli değiştirmeye ve ondan faydalanmaya çalışan insanın çevre üzerindeki etki derecesi her şeyden önce, onun niceliğine, yoğunluğuna, kültürel, ekonomik, ve teknolojik gelişme seviyesine bağlıdır. Bu nedenle nüfus, yeryüzünde insanla ilgili olaylara ışık tutan bir özelliğe sahiptir.

Yeryüzünde nüfusun ve yerleşmelerin dağılışına, dağılışıta görülen farklı yoğunluklara etki eden bir takım faktörler vardır. Nüfus ve yerleşmeler yeryüzünde düzensiz bir şekilde dağılmışlardır. İnsanların yerleştikleri alanlar modern devrin ileri teknik olanaklarına rağmen hala sınırlıdır. Bununla birlikte sınırlar kesin değildir ve fiziki faktörlerle beraber, beşeri faktörlerin karşılıklı etkileşimleri sonucunda belirginleşir. Fiziki faktörlerden nüfus ve yerleşmeleri etkileyen doğal çevre koşulları, beşeri faktörlerden ise nüfus ve yerleşmeleri etkileyen insan ile ilgili koşullar anlaşılır. Yeryüzü şekilleri, iklim, doğal bitki örtüsü, toprak özellikleri gibi doğal çevre

koşullarının yanında tarihsel ve ekonomik yapı özelliklerinin de nüfus ve yerleşmelerin dağılışı, yoğunluğu ve şekillenmesi üzerinde önemli etkileri vardır.

Bu anlatılanlardan yola çıkarak, araştırmamızda, coğrafi olay olarak nüfus ve yerleşmeler, bu olayın inceleneceği coğrafi mekan olarak da, Kozan ilçesi belirlenmiştir. Çalışmada öncelikle nüfus ve yerleşmeleri çeşitli yönlerden etkileyen fiziki ve beşeri faktörlerin özellikleri, daha sonra ilçedeki nüfus ve yerleşmelerin dağılışı, yoğunlukları, yapı özellikleri incelenmiş, en son olarak da, ele alınan konular arasında bağlantılar kurulmaya çalışılmıştır.

BÖLÜM : I

KOZAN İLÇESİNİN COĞRAFI ÖZELLİKLERİ

1. Fiziki Coğrafya Özellikleri

a) Coğrafi Mevkii :

Kozan ilçesi, Akdeniz Bölgesinin doğusunda, Çukurova yöresinin Yüksekova¹ olarak adlandırılan bölümünün kuzeyinde, Toros Dağlarının Çukurova'ya ulaştığı alanda kurulan bir yerleşmedir. Seyhan ve Ceyhan ırmaklarının arasında yer alır. Adana ilinin sınırları içerisindedir. (Harita: 1, 2)

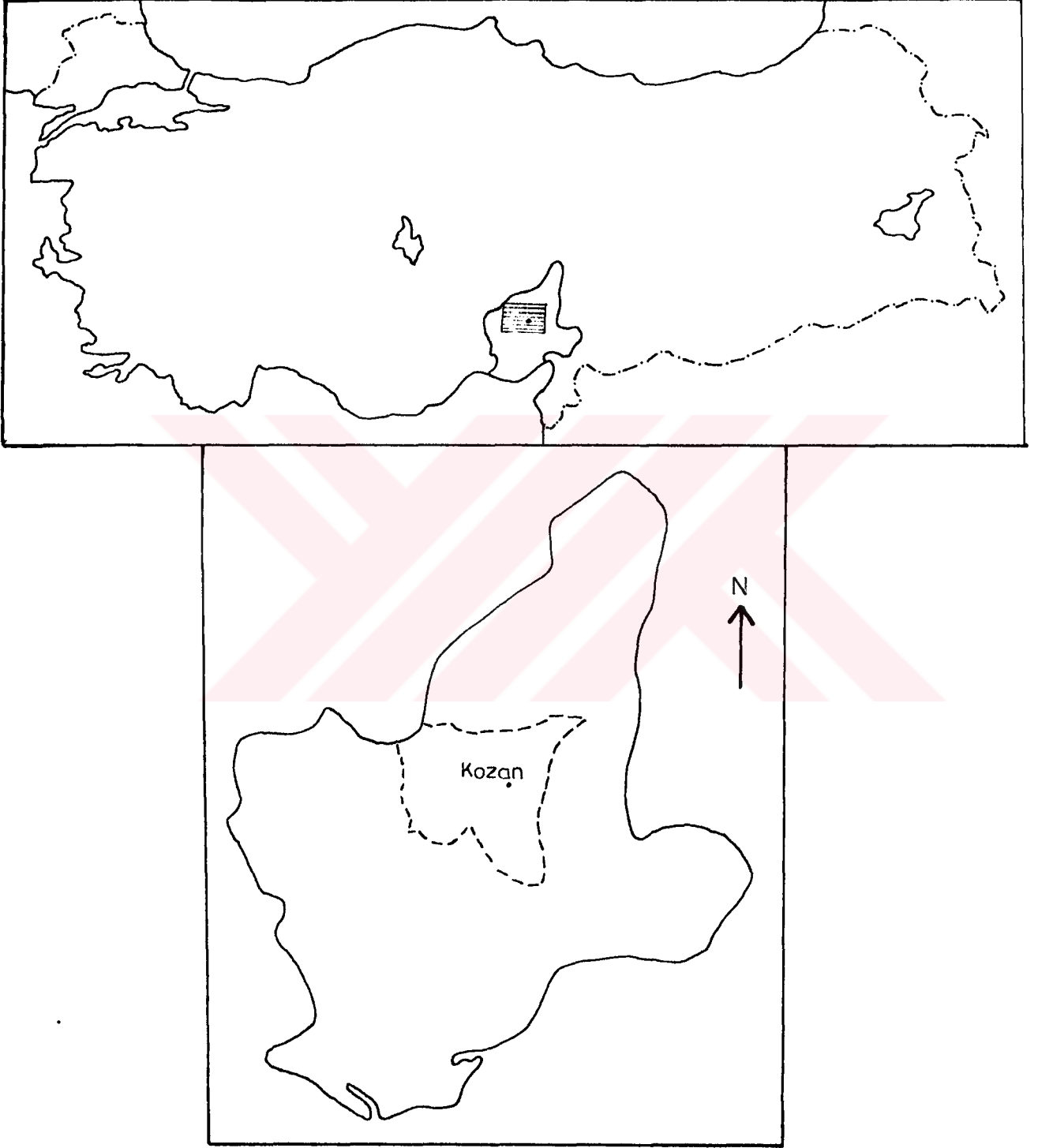
b) İklim Özellikleri :

İlçe, Akdeniz iklim bölgesi içinde yer almaktadır. Bu iklimin görüldüğü alanlarda, iklim özellikleri bakımından farklı iki devre ayırılır; Yaz mevsimine karşılık gelen zamanlarda sıcak ve kurak geçen bir devre ile, kış mevsiminde nemli ve ılık geçen bir devre. Bu durum Kozan ilçesinin de iklim özelliklerine yansımıştır. Sözü edilen iklim özelliklerine sıcaklık durumundan başlanarak, sırasıyla; yağış, nem, rüzgar gibi iklim elemanlarının açıklanmasıyla değinilecektir.

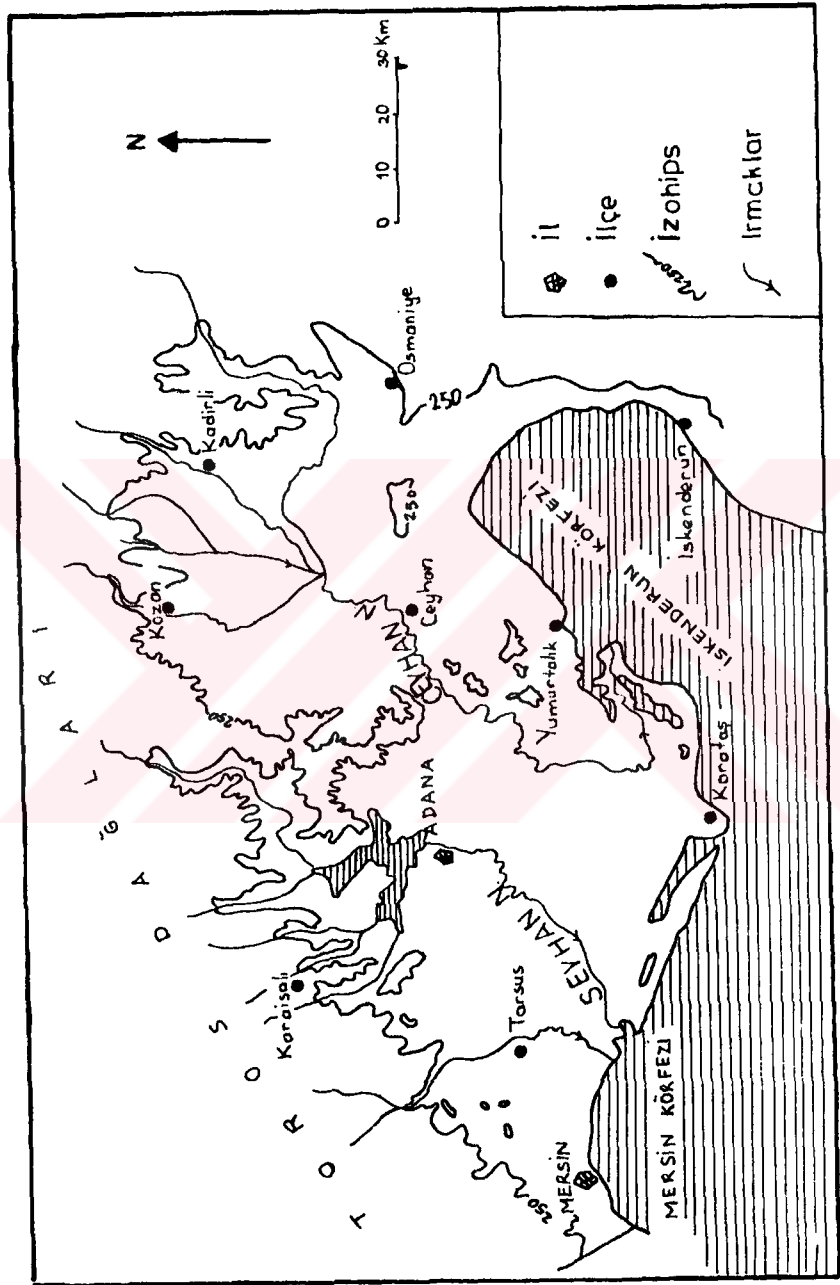
Tablo: 1'de Kozan istasyonuna ait yıllık ortalama

1 S. Göney, Adana Ovaları I., s.14.

Harita:1 LOKASYON HARİTASI

Harita:2 KOZAN'IN ÇUKUROVA YÖRESİNDEKİ YERİ

sıcaklık değerleri verilmiştir. Bu değerlere göre Kozan yöresinde yıllık ortalama sıcaklık değeri 19,0°'dir. Yıllık ortalama yüksek sıcaklık değeri 25,8° yıllık ortalama düşük sıcaklık değeri ise 13,7°'dir. Sıcaklığın yıl içerisinde aylara göre dağılışına bakıldığında, ortalama yüksek sıcaklık değerinin en yüksek olduğu ayın 36,5°'lik sıcaklık değeri ile Ağustos ayına, en düşük sıcaklık değerinin ise 14,4° ile Ocak ayına karşılık geldiği görülür. (Şekil: 1.) Ortalama sıcaklık değerlerinin yıl içinde en yüksek olduğu ay,

Tablo: 1. Kozan'da ortalama sıcaklık değerleri (1963- 1980)

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ort. Yüksek Sıcaklık	14.4	16.1	19.4	23.8	28.6	33.2	35.9	36.5	34.1	29.0	22.8	19.9	25.8
Ort. Sıcaklık	9.2	10.6	13.4	17.5	21.7	25.9	28.8	29.0	26.2	21.4	15.7	10.7	19.2
Ort. Düşük Sıcaklık	5.5	6.6	8.8	12.1	15.2	18.8	22.0	22.1	19.6	15.9	11.3	7.0	13.7

29,0° ile Ağustos, en düşük olduğu ay, 9,2° ile Ocak ayıdır. Ortalama düşük sıcaklıkların yıl içerisindeki seyri incelendiğinde diğer sıcaklık değerlerinde olduğu gibi, en yüksek değerin 22,1° ile Ağustos, en düşük değerin 5,5° ile Ocak ayına karşılık geldiği görülür. Bu değerlerin incelenmesiyle ortaya çıkan sonuçlar şunlardır: Kozan'da en soğuk ayın Ocak, en sıcak ayın ise Ağustos olduğu görülür. Ortalama düşük sıcaklık değerlerinin en soğuk aylarda bile 0°'nin altına düşmemesi, kış mevsiminin ılık geçtiğini göstermektedir. Ortalama sıcaklık değerlerinde en sıcak ay ile en soğuk ay ortalaması arasındaki fark 19,8°'dir. Bu

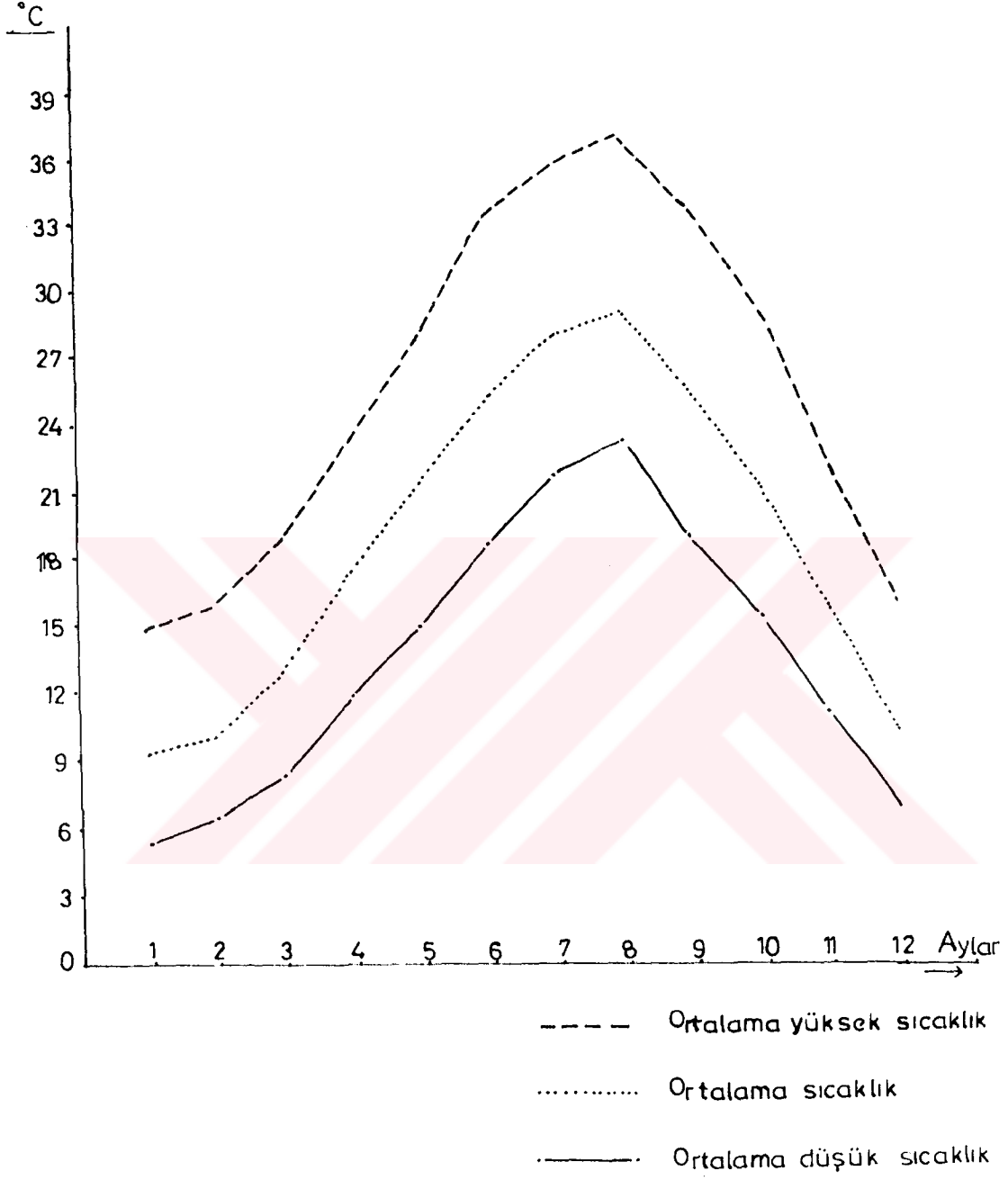
durum yörede yıllık sıcaklık farklarının 20°'ye ulaşmadığını ve sıcaklık özelliklerinin Akdeniz iklimine uygunluğunu yansıtmaktadır.

Tablo: 2'de Kozan'da saptanan ortalama yağış ve nem miktarları belirtilmiştir. Buna göre yörede tespit edilen

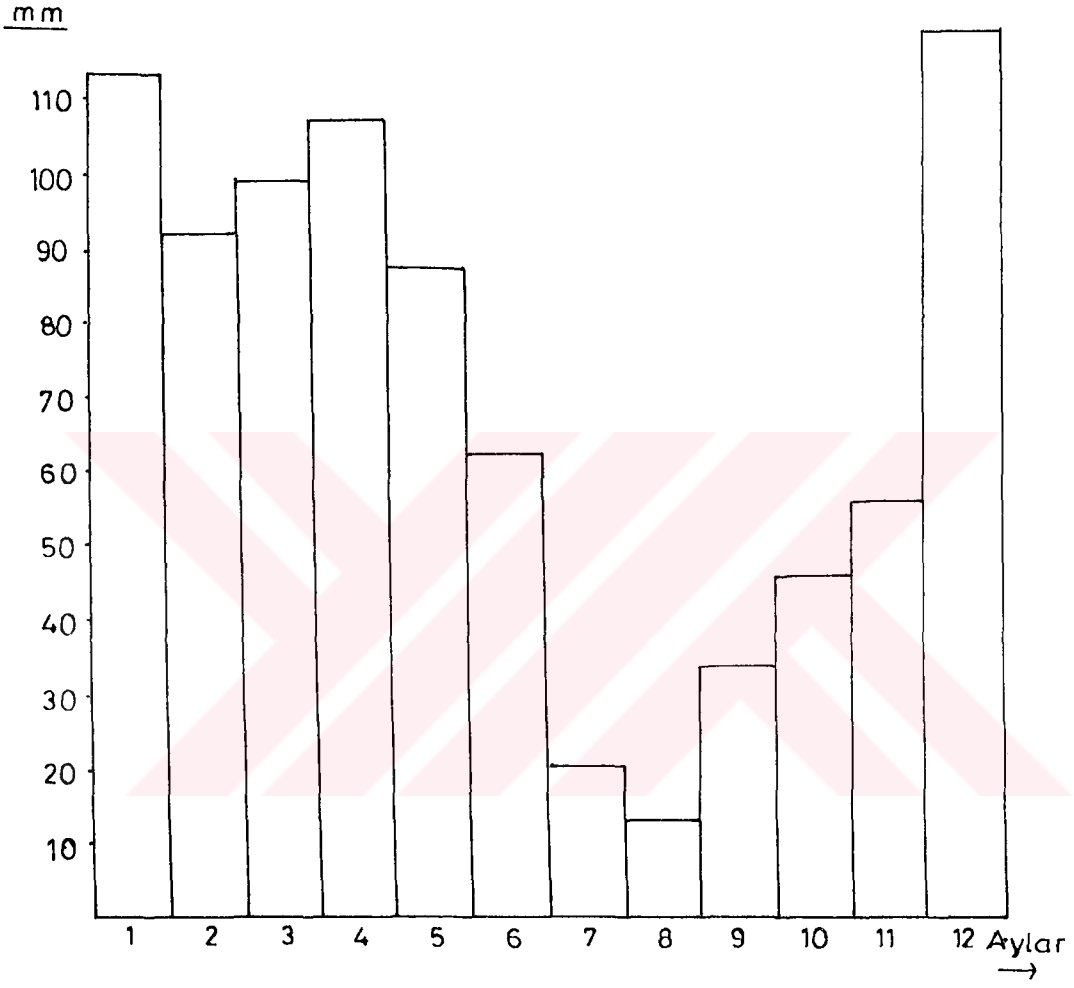
Tablo:2 Kozan'da ortalama yağış ve nem miktarları

	O	Ş	M	N	M	H	T	A	E	E	K	A	Yıllık
Ort.Yağış(mm) (1963-1980)	113.8	91.8	98.8	107.1	87.2	62.3	20.7	13.2	33.5	44.1	95.6	119.2	849.4
Nisbi Nem(%) (1963-1980)	58	59	60	62	61	57	59	59	54	53	54	61	58

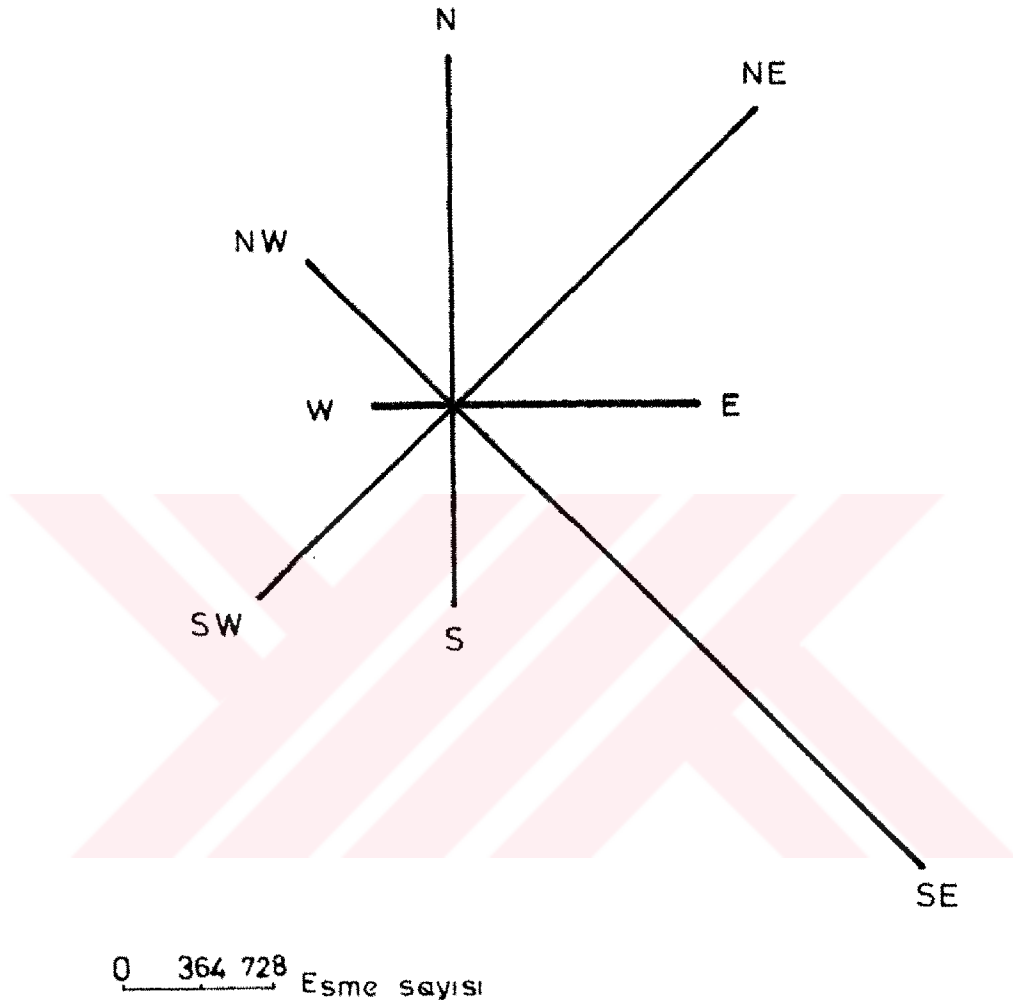
yıllık ortalama yağış miktarı 849,4 mm.'dir. En yağışlı ay 119,2 mm.'lik değer ile Aralık, en kurak ay ise 13,2 mm.'lik değer ile Ağustos'a isabet etmektedir. Yağış miktarının aylara dağılışı incelendiğinde kurak mevsimin yaz olduğu, bu mevsimde özellikle Temmuz, Ağustos ve Eylül aylarının diğer aylara oranla oldukça kurak geçtiği görülür. Kış ve ilkbahar aylarında Kozan'ın aldığı yağış miktarında yaz mevsimine göre önemli derecede bir artış göze çarpar. (Şekil: 2.) Yaz mevsiminde yağışların belirgin bir şekilde azalmasının nedeni, yörenin kuzeye doğru ilerleyen subtropikal yüksek basınç alanının etkisi altına girmesi ile ilgilidir. Kış mevsiminde yağış miktarında görülen artış ise, bu mevsimde yörede oluşan alçak basınç ile yöreden geçen gezici minimumların frekanslarında görülen artışlardan kaynaklanmaktadır.

Şekil:1 Kozan' da Ortalama Yüksek ,Ortalama düşük Sıcaklık Değer-
lerinin Aylara Göre Dağılışı (1963 -1980)

Şekil:2 Kozan'da Ortalama Yıllık Yağış Miktarının Aylara Dağılışı (1951 - 1980)

Şekil:3 Kozan'ın yıllık ortalamalara göre rüzgar gülü
(1963 - 1980)

Nisbi nem miktarının Eylül ve Kasım ayları arasında yıllık ortalamaların altında bir seyir izlediği görülür. Ilkbahar aylarında ise bu durumun tersi yönünde bir gelişme izlenir. Ilkbahar aylarında nisbi nem miktarındaki artışlar, bu mevsimde sıcaklığın artması ile ilgilidir.

Tablo : 3'de izlenen değerlere göre Kozan en fazla Güneydoğu yönünde esen rüzgarların etkisi altındadır. Kuzeydoğu yönlü rüzgarlar, esme sayısı bakımından Güneydoğu yönlü rüzgarlardan sonra gelir. Kuzeyden esen rüzgarlarda Kozan'ın iklimi üzerinde etkilidirler. Diğer sektörlerden esen rüzgarlar fazla önem taşımazlar. Sıcaklığı artırması bakımından Güneydoğudan esen rüzgarlar, kış mevsiminde sıcaklığı düşürmesi hatta zaman zaman don olaylarının meydana gelmesinde Kuzey ve Kuzeydoğu yönünden esen rüzgarlar etkili olurlar. (Şekil : 3)

Tablo:3 Kozan'da yönlerle göre toplam rüzgar ve esme sayıları

Yönler	N	NE	E	SE	S	SW	W	NW	C
Esme Sayısı (1963-1980)	1693	2030	1186	3135	981	1390	364	1029	6819

c) Yeryüzü Şekilleri ve Akarsu özellikleri :

Kozan ilçesinin bulunduğu alan, Çukurova'nın Kuzeyinde Seyhan ve Ceyhan nehirleri ile bu nehirlerde kavuşan Sumbas,

Savrun, Deliçay gibi kollarının oluşturdıkları daire şekilli ovalardan biridir. Ancak sözü edilen alan tamamen ova özellikleri yansıtmaz. Çünkü Toros Dağlarının bir bölümü ilçe toprakları içerisine girer.

Ovanın jeolojik yapısı incelendiğinde şu özellikler ortaya çıkar: Geniş alanlar alüvyonlarla kaplıdır. Yöredeki en eski arazi Paleozoik'e aittir. Paleozoik arazisine yörenin bazı yerlerinde küçük mostralar halinde rastlanır. Kozan yakınındaki Silür'e ait şistler ile Devan şist, dolomit ve kuvarsitleri, yine Kozan civarındaki kristalen kalker ve şistleri yörede rastlanan başlıca Paleozoik formasyonları arasındadır². Kozan'ın kuzeyindeki ve güneyindeki bazı alanlarda Kretase yaşlı kalkerlerin varlığı da gözlemlenen unsurlar arasında yer alır.

Ovada yükselti güneyden kuzeye doğru artar. Kuzeye doğru Toros dağ sıralarının iç kısımlarına daha fazla sokulma olduğundan arazi yükselmekte, en yüksek değerlere de yörenin kuzey ve kuzeydoğusundaki alanlarda erişilmektedir. (1850 m) Yöre içinde nisbi yükseltisi fazla olan başlıca kabartılar; batıda Henüz Dağı (1490 m.), kuzeyde Üçbey Dağı (1250 m.), Elmadağ (1497 m.) ve doğudaki Karasis (1056 m.) dağlarıdır. Kalkerlerin geniş yer tuttuğu ve aşınma sonucunda toprak örtüsünün ortadan kalktığı eğimli yüzeyler üzerinde çapır

2

Maurice M. Blumenthal, Niğde ve Adana illerindeki Torosların Jeolojisine Genel Bir Bakış, s.15.

arazi görünümüne sıkça rastlanır.

Yükseltinin 250 m.'nin altında olduğu alanlarda eğimin az olduğu, bu yükseltiden itibaren kuzeye doğru gidildiğinde eğimin kısa mesafe içinde hızla arttığı gözlenir. (Harita: 3).

Batıda Seyhan Nehri kabaca 250 m. yüksekliğe kadar kuzey-güney doğrultusunda dar ve derin bir vadi içinde, bu yükseltinin altındaki alanlarda ise ova içinde menderesler çizerek yatağını takip eder. Yörenin kuzeyinde arazi arızalı ve yüksek olduğundan derine aşındırmanın etkisi ile akarsular genellikle dar ve derin vadiler içinde akarlar. Seyhan Nehri'ne karışan Zamantı (Yenice) ve Göksu akarsuları sözü edilen duruma örnek olarak verilebilirler. Güneyde, kış mevsiminde artan yağışlarla kabarıp, yaz kuraklıkları nedeniyle suları çekilen, hatta kuruyan küçük derelerin yer aldığı gözlenir. Fincanpınarı D., Taşdıgecek D., Koca D., Delicay, Egribudak D., Hemiççe D., Kırksu D. ve Meletmez D. bunlar arasında sayılabilirler. Bu dereler kış yağmurları ile beslenirler, bazıları da bir kaynaktan sularını alır.

Kozan'da alüvyonların ve kalker alanların geniş yer tutması sonucunda yüzey geçirgenliğinin fazla olması ve sık olarak da kaynaklara rastlanması, açılan artezyenlerde kolaylıkla su bulunması, yeraltı su potansiyelinin zengin olduğunun belirtileri olarak değerlendirilebilir.

Kozan ilçesinin sınırları içinde, Kozan kentinin kuzeydogusunda, Kilgen Çayı üzerinde Kozan Barajı kurulmuştur. Sulama amacıyla kurulan bu baraj, yorede taşkın alanlarının azalmasında da önemli görevler üstlenmiştir.

d) Toprak Özellikleri ve Doğal Bitki Örtüsü:

Kozan Ovası, Seyhan ve Ceyhan Nehirleri ile bu nehirlerle karışan çeşitli nehir ve derelerin, çevresindeki dağlık ve tepelik alanlardan taşıyarak getirdikleri malzemelerin burada toplanması sonucunda oluşmuştur. Bu nedenle yöredeki alüvyal topraklar, çok yeni oluşuklar olma özelliği taşır. Bu oluşum süreci, günümüzde de devam etmektedir. Mevcut depolar, yeni oluşumlu olduğundan. Toprak oluşumu için gerekli olan zaman henüz geçmemiş, toprak oluşumu ile ilgili zonlaşmalar meydana gelmemiştir. Buna göre yörede bulunan topraklar genel olarak azonal topraklar olarak nitelendirilebilir.

3

H. Oakes tarafından yapılan bir araştırmada Türkiye'deki topraklar sınıflandırılmış ve dağılışları belirtilmiştir. Sınıflandırılan topraklardan 1A, 2A, 2AS, 3S, 7B ve 7C sembolleri ile gösterilen topraklar Adana Ovalarında bulunmaktadır. Buna göre 1A sembolü ile gösterilen genç alüvyal topraklar, Adana ovalarının büyük kısmına dağılmış olup, genellikle deltanın sular tarafından istifa edilmeyen

yerlerinde bulunur. Düz ve geniş bir alan kaplarlar, yuzey ve dip drenaj açısından iyi durumdadırlar. Bu topraklarda sulama yapılabilir. Yetiştirilen en önemli bitki pamuktur. Bazı tahıl çeşitleri, sebze ve baklagiller de yetiştirilir. 2A sembolü ile gösterilen hidromorfik alüvyal topraklar ovaların alçak kısımlarında, Kozan - Kadirli - Kırmit arasındaki alanlarda geniş yerler kaplarlar. Sert kalkerler üzerinde de kırmızı veya kırmızımsı kahverengi topraklar oluşmuştur. Bu toprak tiplerinden başka yörede nehir ve dere kenarlarında kıyı kumulları, etek ovalarında kollüvyal topraklar bulunmaktadır.

Ovada genellikle yükseltinin farklılaştığı alanlarda ve kısa mesafe içinde toprak özelliklerinde değişimler görülür. Ancak tüm bu toprak çeşitleri için ortak bazı özellikler bulunmaktadır. Toprak profilleri, geçirimsizlik bünyelerinde bulundurdıkları unsurlar, renk, strüktür, mineral bileşimi bakımından çok çeşitli tabakalardan meydana gelmişlerdir. Yükselti değişimi ile birlikte yeraltı su seviyesi, tuzluluk derecesi, drenaj şartları da çok değişir. Genel olarak inceden orta dereceye kadar unsurlar bulunduran topraklar geniş yer tutar. Ayrıca yöre topraklarında orta derecede veya kuvvetli alkalilik özellikleri görülür. Tuz birikimi bölge topraklarında hemen her yerde mevcuttur.

Kozan ilçesinde kabaca Kozan kentinin güneyinde bulunan geniş alanlar tarım alanlarına ayrıldığı için doğal

bitki örtüsü hemen hemen ortadan kalkmış durumdadır. Ancak yörenin kuzey kesimlerinde maki ve garig formasyonlarına sık sık rastlanmaktadır. Özellikle maki formasyonları Kozan civarında oldukça geniş alanlara yayılmıştır. Bazı yerlerde kızılçam, sarıçam ve halep çamı toplulukları da ovanın kenarındaki birikinti yelpazeleri ve etek ovalarına kadar inmiştir. Maki formasyonları içinde sakız ağacı, akçakesme, kocayemiş, zakkum, delice zeytin, ladin, defne ve mersin gibi bitkiler en önemlileridir.

Toros dağları eteklerinde çam ağaçlarının görülmesi, maki formasyonlarının çam ormanlarının tahribinden sonra geliştiklerini yani sekonder formasyon olduklarını ortaya koymaktadır.

Yer yer bataklık alanların görüldüğü kesimlerde halofil ve higrofil karakterde otsu bitkilere de rastlanmaktadır. Bu bataklık alanlarda hasır otu, saz otu, kılıç otu, saz kamışı, yalancı kamış gibi bitkiler yetişen bitki çeşitleri arasında yer alır. Ayrıca dere ve ırmak kenarlarındaki kesimlerde söğüt, kavak gibi nemi seven bitkiler, ilçenin değişik yerlerine dağılmış olarak da kaktüs, firavun ve yaban incirleri gibi kurakçıl karakter taşıyan bitki çeşitlerine de rastlanır.

2. Beşeri ve Ekonomik Coğrafya ve Özellikleri

a. Tarihsel Özellikler :

Çukurova'da kurulan bir çok yerleşmeden biri olan Kozan'ın tarihi oldukça eskiye iner. bu yerleşmenin sahip olduğu tarihsel özellikleri daha iyi kavrayabilmek için çevresiyle birlikte ele alarak incelemek kanımızca daha uygun olacaktır.

Yapılan araştırmalara göre Adana ovalarında alt Neolitik, hatta Paleolitik'e kadar inen yerleşme kalıntılarına rastlanmaktadır. Tarih öncesine ait yerleşme merkezlerinden bir çoğu bugün ortadan kalkmıştır. Alüvyal ovaları meydana getiren nehirler ve derelerin taşıdıkları alüvyonların bu yerleşim yerlerinin üzerini örtmesi böyle bir sonucun hazırlanmasına neden olmuştur. Buna rağmen Adana ovalarında tarih öncesine ait izler ve eski yerleşim yerleri bulunmuştur. Bölgedeki kazılarda Neolitik'ten Kalkolitik'e geçen tabakalarda tahıl saklanan depolara rastlanmıştır. Kalkolitik devrenin başlangıcı ise bu bölgede M.Ö. 4000 yılından daha eskiye gitmez. Üst Kalkolitik devrede köy yerleşmeleri gelişmiş, meskenler teşkilatlanmış ve evler ziraat ekonomisine uygun şekilde yapılmışlardır. Ziraatın başlaması ise Kalkolitik devrede ulaşılan ekonomik kültür seviyesinden çok daha önceye dayandırılabilir. Bu nedenle Neolitik devrede Adana Ovalarındaki verimli topraklardan faydalandığı sonucuna ulaşabiliriz. Neolitik ve Kalkolitik devrede, bu devreye ait ondört yerleşme Çukurova'nın yüksekova bölümüne dağılmış durumdaydı.

Adana ovalarında hakimiyet kurmuş olan başlıca siyasi

organizasyonlar M.Ö. 17. yüzyılın ortalarından itibaren tarihte adı geçen, Seyhan ve Ceyhan nehirlerinin suladığı alanlara karşılık gelen yerlerde kurulmuş olan Kızvatna Krallığı ile başlar. Bu krallığın elinde bulunan Adana ovalarının hakimiyeti M.Ö. 1332 yılından itibaren Hititlerin eline geçmiştir. Yaklaşık M.Ö. 1200 - 1190 yıllarında Hitit imparatorluğunun yıkılmasından sonra, imparatorluk toprakları üzerinde kurulan küçük eyaletlerden biri olan Kueliler Adana ovalarındaki topraklar üzerinde egemenlik kurmuşlardır. M.Ö. 713 tarihinden 663 yılına kadar bu bölge tamamen Asur hakimiyetinde kalmıştır. M.Ö. 612 yılında Asurluların yıkılmasından sonra bölge bir süre Kilikya Krallığının elinde kaldı ve daha sonra da Perslerin hakimiyeti altına girdi. M.Ö. 333 yılına kadar süren Pers hakimiyeti sırasında Adana ovaları ziraat, ticaret ve ulaşım yönünden çok ileri gitmiştir. Soli, Isus ve Tarsus o devrin en önemli şehirleri idi. Bu tarihten sonra Adana ovaları Makedonyalıların egemenliği altına girmiştir. 21 yıl süren Makedonya hakimiyetinden sonra Selekit Krallığının eline geçen bu topraklar yaklaşık M.Ö. 12 yıllarına kadar, Roma İmparatorluğunun bölgeyi ele geçirme mücadelelerine maruz kalmıştır. Roma hakimiyeti sırasında Adana ovalarının toplumsal ve ekonomik durumu çok ileri bir düzeye ulaştı.

M.S. 187 yılına kadar süren bu devrede Adana ve çevresi oldukça kalabalık nüfuslu bir bölge durumundaydı. Yine aynı tarihlerde bölgedeki verimli topraklar üzerinde o zaman için ileri sayılan zirai yöntemler uygulanıyordu ve bu bölge Roma

İmparatorluğunun tahıl deposu olma özelliğini taşıyordu.

187 yılından sonra Adana ovalarının taşıdığı cazip özellikler nedeniyle 260 yılından sonra bir süre Suriye Krallığının egemenliği altında kalan bölge 271-273 yıllarında tekrar Roma İmparatorluğuna katılmış, imparatorluğun bölünmesinden sonra, Bizans imparatorluğunun hakimiyeti altına girmiştir. Bizans imparatoru Jüstinyen'in tahta çıkışına kadar imparatorluk topraklarında istikrarsız bir dönem yaşanmış, Adana ovaları da bu istikrarsızlıktan etkilenmiştir.

Jüstinyen zamanında (527-565), imparatorluk topraklarında sanayi ve ticaret faaliyetleri gelişti ve özellikle ipek ticareti önem kazandı. Çin'de yetiştirilen ipekböceği kozasının ülke topraklarına sokulması ve Antakya'da ipekböceği yetiştiriciliğinin hızlı bir gelişme göstermesi sonucunda, Adana ovalarının toplumsal ve ekonomik hayatında temelden değişiklikler meydana gelmiş, Antakya'da kurulan ipekli dokuma sanayiini desteklemek üzere ovalardaki tahıl yetiştiriciliği ve hayvancılık, yerini dut ağacı yetiştiriciliğine bırakmıştır. Buna bağlı olarak çok sayıda sulama kanalı yapılmış ve yolların imarına önem verilmiştir.

613-634 yılları arasında Bizans imparatoru Heraklius zamanında Adana ovaları, bazen Bizanslılar, bazen de İranlıların hakimiyetinde kalmak üzere, bu iki devletin istilalarına maruz kalmıştır. 634 yılından itibaren bölge

Arap istilalarına maruz kalmıştır. 634 yılından itibaren bölge Arap istilalarına uğrayarak 642 yılında tamamen Arapların eline geçmiştir.

Arap hakimiyeti altında Adana ovalarının ekonomik kültür hayatında önemli gelişmeler oldu. Bölgedeki verimli topraklar üzerinde sulamaya dayalı ziraat hayatı geliştirilmiş, pek çok yerde bahçeler oluşturularak, meyve ağacı yetiştiriciliğine önem verilmiştir. Yine bu dönemde bölgedeki geniş alanlarda pamuk tarımını ilk olarak başlatanlar ve yaygınlaşmasını sağlayanlar Araplar olmuşlardır.

1083 yılında başta Adana, Misis ve Anavarza olmak üzere, Adana ovaları ve çevresindeki bütün şehirler, Türkler tarafından ele geçirildi. 1097-1378 yılları arasında, Adana ovalarının Selçuklu idaresinden ayrılmasından sonraki dönem içerisinde bölgenin toplumsal ve ekonomik hayatında istikrar sağlanamadı. Kısa süreler içerisinde siyasi kuvvetin el değiştirmesi, istilalar, savaşlar, şehirlere ve çevresindeki arazilere yapılan zararlar nedeniyle bölge karanlık bir devir yaşadı. Bu durum Ramazanoğullarının bölgeye hakim olmasına kadar devam etti.

Ramazanoğulları beyliği, Adana ovalarını ıkkıbuçuk yüzyıla yakın bir süre bağımsız olarak ellerinde tutmuşlardır. Bölgenin Ramazanoğullarının idaresi altına girmesinden sonra, haçlıların ve ermenilerin zarar verdikleri

şehirler ve köyler yeniden imar edilmiş, yerleşmelerin çevresindeki alanlar, sulamaya dayanan bağ ve bahçelerle bezenmiş, ovaların verimli topraklarında buğday, çeltik, susam ve pamuk tarımı yaygınlaşmıştır.

Ramazanoğulları beyliği idaresinden sonra Adana ovaları, Osmanlı Devletinin eline geçmiştir. Kanuni Sultan Süleyman zamanında ekonomik ve toplumsal açıdan en parlak devirlerinden birini yaşayan bölge, imparatorluğun gerileme döneminde, yoğun olarak siyasi istikrarsızlıklara ve ekonomik çöküntülere konu olmuştur.

1840 yıllarında Osmanlı Devleti himayesinde bulunan ve Kozan çevresini ellerinde bulunduran Kozanoğulları, yorede kendi başlarına buyruk bir hayat yaşıyorlardı. Kozanoğullarının isyankar hareketleri, bu çevrede güvenliğin bozulmasına neden olmuştur. 1860 yılında Kozanoğullarının isyanı bastırılmış ve yöre nispeten huzura kavuşmuştur. Ancak 19. yy.'ın başlarında Adana ovaları, Osmanlı imparatorluğunun çöküşünün hızlanması nedeniyle ekonomik açıdan çok kötü bir durumda bulunuyordu.

I. Dünya Savaşı yıllarında Adana ovaları zor şartlar altında kalmıştır. Bölgede savaşın, o dönemde yaşanan kuraklığın etkisiyle geçim zorlaştı ve salgın hastalıklar başgösterdi.

1918 yılında Adana ve çevresi, Fransızlar tarafından işgal edildi. Bölgede, Fransızların himayesinde merkezi Kozan olan Ermeni Beyliği kuruldu. Güvenliği sağlamak için kurulan Türk çeteleri, Fransız ve Ermenileri zor durumda bıraktı, sonuçta imzalanan Ankara Antlaşması ile Fransız ve Ermeniler bölgeyi boşaltmak zorunda kaldılar.

Cumhuriyet döneminde Adana ovalarında planlı bir kalkınma devresi başlatıldı. Şehirler ve köyler ımar edilerek yollar ve sulama kanalları geliştirildi. Bugün ise bölge tarım ve endüstrinin yoğunluk kazandığı bir yer durumundadır.

b. Ekonomik özellikler

Kozan günümüzde ekonomisi büyük ölçüde tarıma dayanan bir ilçedir. Kabaca Kozan kentinin güneyinde bulunan kırsal yerleşmelerde temel geçim kaynağı tarım, ikinci planda gelen ekonomik faaliyet türü hayvancılıktır. Kentin kuzey kesiminde yeryüzü şekillerine bağlı olarak, hayvancılık, ormancılık ön plana çıkar, ekime elverişli düz alanlarda, dağların yamaçlarında tarım ile uğraşılır.

Kozan kentinde ekonomik faaliyetler çeşitlilik gösterir. İlçede yapılan anket ve araştırmalara göre, kentte ekonomik faaliyetlerin durumunu incelemek için, işgücünün ekonomik faaliyet kollarına dağılımı elde edilmiştir. Kentin

ekonomik yapısı, işgücünün ekonomik faaliyet kollarına dağılımına yansımıştır. Kentin nüfusu 50.324, çalışan sayısı, 1985 rakamlarına göre 13.417 kişidir. Nüfusu 50.000'i aşmasına rağmen kentte, tarım sektörünün önemini korumakta olduğu görülür. Çalışanların 1/5'inden fazlası tarım sektöründe istihdam edilmektedir. Bu rakam sebzeçilik ve meyvecilik yapılan küçük tarımsal işletmeleri, besicilik ve kümes hayvancılığı

Tablo:4 Kozan kentinde çalışanların ekonomik faaliyet kollarına dağılımı (1985).

Sektörler	Çalışan nüfus	Toplam çalışan nüfustaki payı (%)
İnşaat	1800	7.5
İmalat Sanayi	186	1.4
Küçük Sanayi	1282	9.5
Tarım	3000	22.3
Bankacılık	144	1.1
Ulaştırma, haberleşme	1200	8.9
Ticaret	2805	20.9
İdari ve sosyal hizmetler	1800	13.4
İyi tanımlanamayan	2000	15.0
Toplam	13417	100.0

ile orta ve büyük tarımsal işletme sahipleri ve tarım işçilerini kapsamaktadır.

Tarım dışı sektörlerde ticaret birinci, idari ve sosyal

hizmetler ikinci durumdadır. Küçük sanayi sektöründe istihdam edilen nüfus, çalışanların 1/10'unu kapsamakta, bunun yanında imalat sektöründe çalışanların az oluşu dikkat çekmektedir. Çalışan nüfusun %15'i tablo:4'de "iyi tanımlanamayan" olarak sınıflandırılmış, iş güvencesi olmayan ve belirli bir işte çalışmayan, çoğu kez işsiz durumda olan nüfus kesimini oluşturmaktadır.

Yukarıda sözü edilen genel karakterdeki açıklamalardan sonra, bundan sonraki konularda Kozan ilçesindeki ekonomik faaliyet kollarına biraz daha açıklamalı olarak değinilmeye çalışılacaktır.

1) Tarım:

Kozan'ın doğal koşulları tarım için elverişli bir ortam oluşturmaktadır. İlçe topraklarının yaklaşık olarak %16'sı ovadır. Ovalar genellikle ilçenin güney bölümlerinde yaygınlık kazanmıştır. Bu kesimde daha çok tarla tarımı yapılmaktadır. Tarımsal toprakların yarıya yakın bölümünde sulama yapılmaktadır. Sulama, makinalaşma, gübre kullanımı ve diğer modern tarım yöntemlerinin kullanılması ile tarımda gelişme hızlanmış ve verim artışı gözlenmiştir.

Tablo : 5 Kozan ilçesine ait arazi varlığı ve dağılışı (Ha, 1989)

	Sulu	Kuru	Toplam
Tarla alanı	21.280	27.020	48.300
Meyve alanı	9.010	1.020	10.030
Bağ alanı	210	460	670
Toplam tarım al.	30.500	28.500	59.000
Toplam ilçe alanı			1772 km ²

Kaynak : Adana İli Planlama Müdürlüğü.

Tablo : 5 incelendiğinde toplam ilçe alanının 1772 km² olduğu görülür. Tarım alanlarının 30.500 ha'lık bölümü sulu, 28.500 ha'lık bölümü ise kuru tarıma ayrılmıştır. Tarla tarımı yapılan 48.300 ha'lık alanda sulu tarıma ayrılan miktar 21.280, kuru tarım yapılan alan 27.020 ha'dır.

1989 yılında bu alanlarda yetiştirilen tarla ürünleri hakkındaki bilgiler tablo: 6'da verilmiştir. Bu değerlere göre en fazla ekilen alan buğday ürününe ayrılmıştır. Bu ürünü pamuk ve soya izler. Tablo 5'de kuru ve sulu tarım alanlarının dağılışı incelendiğinde, kuru trla alanlarının, sulu alanlardan daha geniş yer tuttuğu görülür. Buğdayın az su isteyen bir ürün olduğu gözönünde tutulursa, daha fazla tercih edilmesinin nedeni tahmin edilebilir. Sulanabilen

alanlarda ise pamuk, soya, mısır gibi tarla ürünlerinin ekimine gidilmiştir. En az ekilen tarla ürünleri ise sebzere karşılık gelir. Yöre halkına günümüz çevre şartları

Tablo:6 Kozan ovalarında yetişen tarla ürünleri ve miktarları
(1989)

Ürünler	Ekilen alan (ha)	Elde edilen ürün (ton)
Buğday	28.000	77.000
Pamuk	7.500	30.000
Soya	6.195	14.249
Arpa	2.000	1.600
Mısır	1.533	10.731
Susam	500	1.500
Kolza	420	350
Yulaf	200	100
Çeltik	200	1.600
Sogan	40	800
Bezelye	30	600
Patates	25	750
Nadasa bırakılan alan : 5700 ha.		

içinde geniş alanlarda ekilmekte olan tarım ürünleri, masraflı olan sebze yetiştiriciliğinden daha ekonomik gelmektedir.

İlçedeki toplam meyve alanı, 10.030 ha'lık alanı

kapsar. Bu alanlarda yetiştirilen meyve ağaçlarının büyük bir kısmı turunçgiller ve incirlerden oluşmaktadır. Turunçgiller içinde portakal üretimi başta gelir. Bu ürünleri turunçgillerden mandalina ve limon, diğer meyveler içinde ise sırasıyla zeytin, şeftali, nar, armut, elma, kiraz gibi ürünler izler.

Bağ ziraati Kozan ilçesinde daha çok ovanın bitip, engebeli alanların başladığı kesimlerden kuzeye doğru gıdildikçe görülen az eğimli yamaçlarda yapılmaktadır. Toplam bağ alanı ise 670 ha'dır.

1985 yılında Kozan kentinde yapılan anketlere göre, ailelerin %8'inin toprağı bulunmaktadır. Aile başına 11,6 dönüm toprak düşmektedir. Çalışanların %22,3'ünü oluşturan tarımsal işgücü, kentin değişik alanlarında yer alan bahçelik alanlarda küçük aile işletmeleri şeklinde meyve ve sebze üretimi yapan aileler, kent ve çevresinde orta ve büyük tarımsal işletmeye sahip olup, kentte oturan aileler, orta ve büyük tarımsal işletmelerde ücretli olarak çalışan tarım işçileri olarak dağılışı göstermiştir.

2) Hayvancılık :

Bu ekonomik uğraş, Kozan ilçesinin kırsal yerleşmelerinde, zaman zaman yerleşmenin ova ya da dağ köyü olmasına göre değişmekle beraber, tarımdan sonra gelen geçim

kaynağıdır. Yapılan istatistiklere göre⁵, Kozan'a ait 85 köyden 33'ünde en önemli gelir kaynağı hayvancılıktır. Ova köylerinde daha çok ailelerin kendi ihtiyaçlarını karşılamak, kısmen de aile bütçesine katkıda bulunmak amacıyla yaptıkları hayvancılık faaliyetleri, dağ köyleri olarak adlandırabileceğimiz, ilçenin kuzeyindeki köylerde temel ekonomik uğraş olarak ortaya çıkar.

Hayvancılık faaliyetleri içinde büyükbaş hayvancılık türü ağır basmaktadır. Bunun yanında küçükbaş hayvancılık da yapılmaktadır. Hayvanlar genellikle köylere ait meralarda otlatılmak suretiyle beslenmektedirler.

Kozan kentinde de besi hayvancılığı yapılmaktadır. Kümes hayvancılığı ve arıcılık ilçede görülen diğer ekonomik faaliyetlerdendir. 1989 yılı rakamlarına göre ilçedeki toplam kümes hayvanları sayısı 180.500'dür.

Tablo : 7 Kozan kentinde hayvan ve işletme sayıları
(1985)

İşletme türü	İşletme sayısı	Hayvan sayısı
Besicilik (büyükbaş)	13	390
Besicilik (küçükbaş)	1	190
Yumurta tavukçuluğu	5	15.000

Aynı yıla ait üretilen yumurta sayısı ise 22.500.000

İlçede arıcılık yapan köy sayısı 68, arı kovanı sayısı 21.000'dir.

Ormancılık, ilçenin kuzey kesimlerindeki dağlık alanlarda yapılan ekonomik faaliyet türlerinden biridir.

3)Endüstri:

Kozan, endüstrisi gelişmiş bir kent olmayıp, bu sektörde çalışanların toplam çalışan nüfus içindeki oranı oldukça düşüktür.(% 1,4).

İlçede pamuk, soya, susam gibi bazı endüstri bitkilerinin yetişmesine rağmen, bu ürünleri ilk aşamada işleyecek endüstri tesisleri dahi kurulamamıştır. Üretilen ürünler yöredeki en yakın merkez olan ve endüstri bakımından daha fazla gelişmiş olan İmamoğlu ilçesinde işlenmektedir.

Kozan, endüstri kurulması için gerekli olan hammadde, işgücü, sermaye birikimi ve arsa özellikleri bakımından olumlu şartlara sahip olmasına rağmen, bölgede endüstri çeken ve göreceli olarak, daha olumlu özelliklere sahip yerleşmelerin bulunması, sermayenin kent dışında değerlendirilmesi gibi nedenler endüstrinin gelişmesini engellenmiştir.

Kentte bulunan başlıca endüstri kuruluşları tablo:8 'de verilmiştir.

Tablo:8 Kozan kentinde bulunan endüstri kuruluşları (1985)

Kuruluşun Adı	Üretilen Madde	Toplam alan (m2)	Kapalı alan (m2)	Çalışan Sayısı
Arat kanelet Fab.	Kanelet	45600	3000	56
Çukobirlik Çiğir Fab.	Çiğir, prese	2100	360	43
T Erdem Yem Fab	Karma yem	4500	2350	15
Çelik Koro Fab	Koro, mozaik	1350	260	22
Un Fabrikası	Un	800	200	11
Toplam		54350	6170	106

Kozan kentinde, çoğu kent merkezinde olmak üzere, 386 küçük sanayi işletmesi bulunmaktadır. Bunların önemli bir kısmı oto ve tarımsal makina onarımı üzerine çalışan işletmelerdir. Bunun yanısıra ağaç ve metal işleri ile ilgili küçük sanayi kolları da bulunmaktadır.

4) Ticaret ve Bankacılık ;

Kozan kentinde ticaret, tarım dışı sektörlerin en önemlisi ve kentin büyümesine katkısı olan fonksiyonlardan birisidir. Toptancılık ve bazı ticaret türleri, sadece kent içinde değil, kentin etki alanındaki kırsal ve yarı kentsel yerleşmeler ile de etkileşim içerisindedir. Tablo 9'da Kozan

kentindeki ticaretin türlerine dağılımı ve çalışan sayıları verilmiştir. Buna göre en fazla işletmenin bulunduğu ticaret kollarının, gıda maddesi ve küçük perakende ticaret çeşitleri olduğu görülür.

Kentte ticaret ve bankacılık faaliyetlerinin türü ve artışının, hizmet verilen nüfus ile kentlinin tüketim eğilimine bağlı kaldığı görülmektedir. Kozan'da ticaret sektörü büyümüş, ancak uzmanlaşma yeterli düzeye gelememiştir.

Tablo: 9 Kozan kentinde ticaretin türlerine dağılımı (1985)

Ticaret Türleri	İşletme Sayısı	Çalışan Sayısı
Toptan ticaret	21	92
Gıda maddesi tic.	485	682
Büro ve mesleki hizm.	109	227
Diğer perakende tic.	881	1388
Eğlence ve konaklama	203	416
Bankacılık	10	144
Toplam	1709	2949

5) Ulaşım :

Kozan kenti coğrafi mevkiinin getirdiği bir sonuç olarak, ana ulaşım bağlantılarının dışında kalmıştır. Bu nedenle kentte ulaşım, yöre ve kentin doğurduğu trafikten

oluşmaktadır. Trafik yoğunluğu düşüktür.

Kozan'ın dış ulaşım bağlantıları karayolları ile sağlanmaktadır. Kentin ana dış bağlantıları, güney yönünde Adana-Kadirli-Ceyhan, kuzeyde Feke-Saimbeyli karayollarıdır.

Kozan'ın çevresindeki kentlerle olan ana ulaşım bağlantıları dışında, kentin çevresindeki kırsal yerleşmelerle ilişkisini sağlayan ikinci derecedeki yollarda bulunmaktadır. Bunlar kent merkezinden doğuya ve batıya ayrılan yollardır.

BÖLÜM : II

KOZAN İLÇESİNDE NÜFUS VE YERLEŞMELERİN
DAĞILIŞI, GELİŞMESİ VE YAPI ÖZELLİKLERİ

1. Nüfusun Gelişmesi:

a. Cumhuriyetten önce Kozan ilçesi nüfusu :

Çukurova'nın geçirmiş olduğu tarihsel ve ekonomik aşamalardan daha önceki konularda sözedilmmişti. Kozan ve çevresindeki nüfus ve yerleşmelere ait net bilgilere daha önceki zamanlarda rastlanmadığı için, Osmanlı imparatorluğu döneminde yapılan ilk nüfus sayımından 30 yıl kadar sonra, 1864 yılında yörede çıkan isyanları bastırmak için Derviş Paşa ile gelen Cevdet Paşa'nın eserindeki bilgilere göre değerlendirme yapmak durumundayız. Fakat bu eserde verilen rakamlarda yazarın belirttiği gibi tam bir kesinlik taşımamaktadır. Doğruluğu için çaba harcanmıştır.

Bu bilgilere göre Kozan Çukurova'da yer alan önemli yerleşme merkezleri içinde Adana'dan sonra en fazla nüfusa sahip yerleşme olma özelliği taşımaktadır. (Tablo: 10)

Bu durum, XIX. yüzyılın başlarından sonra, Osmanlı yönetiminin Çukurova nüfusunu artırmak için gösterdiği çabaların bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Osmanlı İmparatorluğunun son dönemlerinde tarım yaşamı savaşlar, salgın hastalıklar (özellikle sıtma hastalığı), bölge asayişinin bozulması gibi nedenlerle yerleşik tarım hayatı yerini

Tablo: 10 Cevdet Paşa'ya göre Çukurova nüfusu (1864-65)

Yerleşme Merkezleri	Hane Sayısı	Toplam Nüfus
Adana (Seyhan)	6.567	39.402
Ceyhan (Cihan)	2.500	15.000
Kadirli (Kars)	2.596	15.596
Kozan (Sis)	4.308	25.848
Osmaniye	1.388	8.328
Mersin	1.300	7.800
Tarsus	1.662	9.972
Toplam	20.321	121.926

yer yer göçebe hayvancılığa bırakmıştır. Tarım hayatı tamamen bırakılmamış olmakla beraber, geniş alanlar otlak haline dönmüştür. Ova yaşam biçimindeki bu değişiklikten dolayı Çukurova nüfusunda zaman zaman azalmalar meydana gelmiştir. Bu nedenle Osmanlı yönetimi Çukurova nüfusunu artırmak için girişimlerde bulunmuştur. Bu girişimlerin en önemlilerinden biri 1864 yılında Kozan, Kadirli ve Osmaniye yörelerinde çıkan isyanları bastırmak için görevlendirilen Derviş Paşa tarafından gerçekleştirilmiştir. İsyanlar bastırıldıktan sonra adı geçen kentler, asker ve iskan edilen halkın işbirliği ile yeniden kurulmuştur. Aynı yılda Kırım'dan,

1878'de Balkanlardan gelen göçmenler genellikle kır kesimine
7
yerleştirilmiştir.

Cevdet Paşa'nın yukarıda belirtilen bilgileri içeren
eserinden başka, 1891 yılında V. Cuinet tarafından yayınlanan
8
eserde de Çukurova'da yer alan yerleşme merkezlerine ait
nüfus sayıları verilmektedir. (Tablo 11)

Tablo: 11 V. Cuinet'e Göre Çukurova Nüfusu (1891)

Yerleşme Merkezleri	Toplam Nüfus	Kent Nüfusu	İşçi Sayısı	Köy Sayısı
Adana	93.955	30.000	16.000	391
Ceyhan	5.000	-	-	-
Kadirli	4.426	1.800	3.200	60
Kozan	9.954	3.500	5.800	94
Osmaniye	7.370	650	2.200	35
Mersin	29.185	9.000	4.503	180
Tarsus	41.606	18.000	4.796	87
Toplam	191.501	77.950	36.499	847

Cevdet Paşa'nın verdiği rakamlar ve V. Cuinet'in
verdiği rakamlar karşılaştırıldığında önemli farklılıklar
olduğu görülür. Yukarıovada yer alan yerleşme merkezlerinde
nüfus azalması, delta ovasındaki yerleşme merkezlerinde ise
önemli ölçüde nüfus artması meydana gelmiştir. Rakamlarda

7

H.Kara, 1989 "Cumhuriyete Kadar Çukurova Nüfusu", s.117

8

V. Cuinet, La Turquie d'Asie, s. 1-108

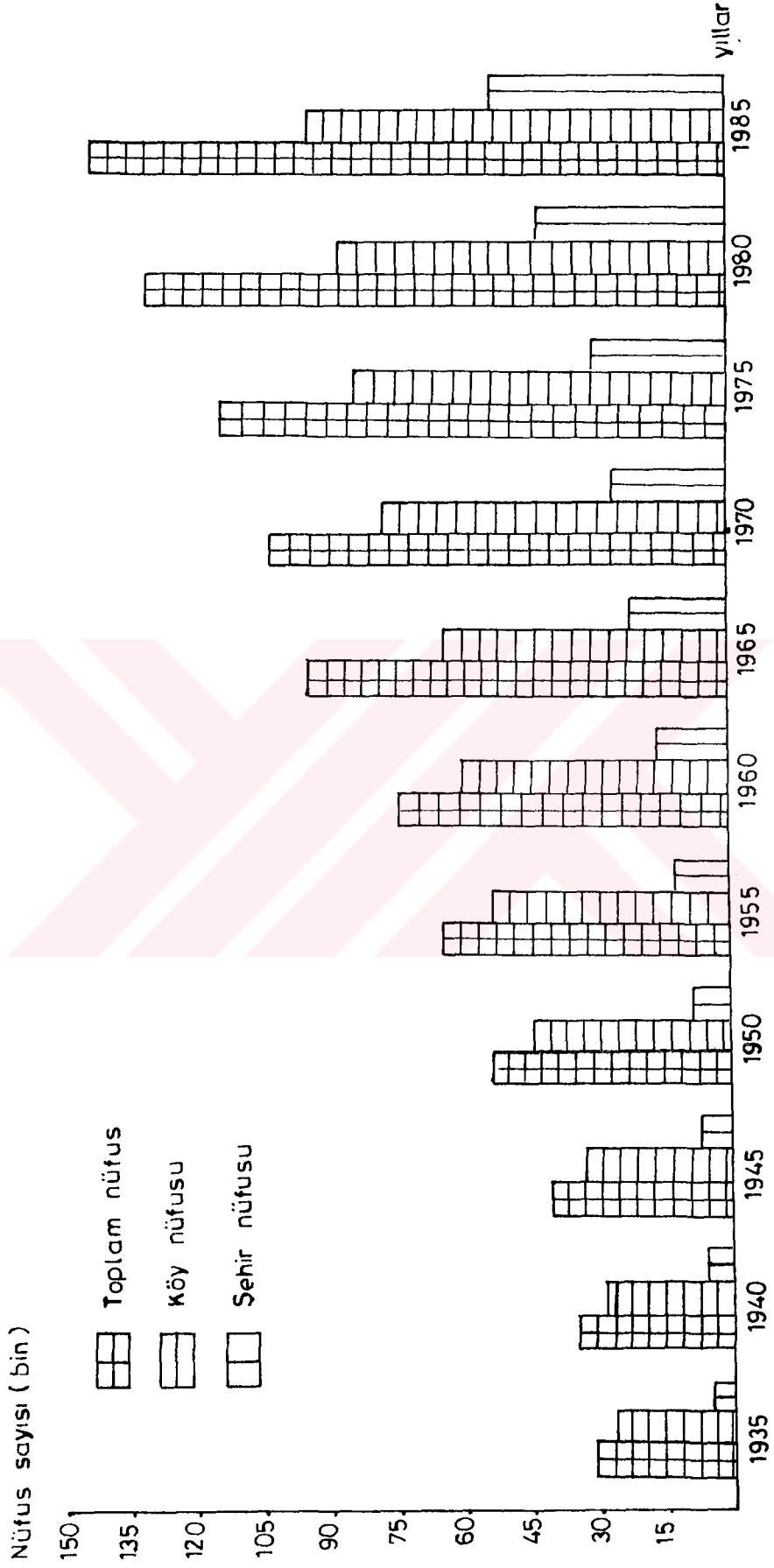
yanılma payı olmadığı gözönünde bulundurulursa, Çukurova nüfusunun kıyı ovalarında yer alan yerleşme merkezlerini (Tarsus, Mersin, Adana) seçme eğilimlerinin olduğu sonucuna ulaşılabilir. Kozan, 1891 yılında Çukurova'da bulunan yerleşme merkezlerinin nüfusları ile karşılaştırıldığında, orta büyüklükteki bir yerleşme yeri olarak karşımıza çıkar.

Bu tarihten itibaren ilk düzenli nüfus sayımının yapıldığı 1927 yılına kadar yöre nüfusu hakkında bilgi edinme olanağı yoktur. Bu nedenle incelemenin sonraki bölümleri 1927 yılından itibaren açıklanmaya çalışılacaktır.

b) Cumhuriyetten Sonra Kozan İlçesi Nüfusu :

Cumhuriyetten ilk yıllarında Çukurova saldırıların, savaşların ve ihmallerin sonucunda ekonomik açıdan geri durumda kalmıştı. Ayrıca Kurtuluş savaşı sonrasında meydana gelen göçler nedeniyle bölge nüfusu azalmıştı. Cumhuriyetin ilanı ile yurdun her bölgesinde olduğu gibi, bu bölgede de geniş çaplı imar hareketlerine girişildi. Şehirler düzenlenerek yeni köyler kuruldu, yollar geliştirildi, verimli ovalardan azami ölçüde faydalanmak için çaba harcandı.

Şekil:4 Kozan'da nüfus miktarının yıllara dağılışı

Tablo : 12 Kozan ilçesinde yıllara göre nüfus miktarları

	1927	1935	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Şehir		5040	5672	6821	7844	11366	15159	20236	26097	32045	42462	50324
Köy		26111	30080	33742	44978	52584	60724	72649	78472	83634	88338	93049
Toplam	26686	31151	35752	40563	52820	63940	75883	92885	104569	115679	130800	143373

Cumhuriyetten sonra yapılan sayımlara ait sayım sonuçları incelendiğinde, Kozan ilçe nüfusunun düzenli bir şekilde arttığı görülür. (Tablo: 12, Şekil:4). Bu artış, 1950 yılından sonra daha da hızlanmış, günümüze kadar devam etmiştir. Bu tarihlerde nüfusun kalabalıklaşma eğilimine yalnızca Kozan ilçesinde değil, Çukurova'nın diğer yerleşmelerinde de rastlanmaktadır. Adana ovalarının büyük şehirleri başta olmak üzere, Kozan, Ceyhan, Osmaniye gibi şehirler de ikinci planda nüfuslanan yerleşmelerdir. Bu şehirler bölge içinden ve çevredeki illerden gelen insanları çeken merkezler durumundadır. 1950 yılına doğru tarımda makinalaşmaya gidilmesi ve bunun sonucunda, tarıma ayrılan alanların genişlemesi, özellikle pamuk yetiştiriciliğinde fazla emek ve işçiye ihtiyacın ortaya çıkmasını hazırlamıştır. Bunun yanındaki bölge içinde sağlık hizmetlerinin yaygınlaşması da nüfusun artmasına neden olan önemli faktörlerdendir.

Tablo:13 Kozan ilçesinde toplam nüfusun artış miktarları ve

artış yüzdeleri

Yıllar	Artış Miktarı	%
1927 - 1935	4465	14,3
1935 - 1940	4601	14,7
1940 - 1945	4811	13,4
1945 - 1950	12257	30,2
1950 - 1955	11120	21,0
1955 - 1960	11943	18,6
1960 - 1965	17002	22,4
1965 - 1970	11684	12,5
1970 - 1975	11110	10,6
1975 - 1980	15121	13,0
1980 - 1985	12573	9,6

Tablo: 13 incelendiğinde Kozan'da nüfus artış hızının 1950 yılında en yüksek değerine ulaştığı (% 30,2), daha sonraki yıllarda artış hızının giderek yavaşladığı ve 1980-1985 yılları arasında en düşük değeri (%9,6) aldığı görülür. Bu durum Kozan'ın giderek daha az bir şekilde nüfuslandığını göstermektedir. Böyle bir sonuç, Kozan'ın sahip olduğu yerel şartların durumu ile açıklanabilir. İlçenin konumu, ana ulaşım bağlantılarının dışında olması, endüstri açısından olumlu özelliklere sahip olmasına rağmen bölgedeki endüstriyi çeken ve göreceli olarak daha olumlu özelliklere sahip yerleşmelerin (Imamoğlu, Ceyhan, Kadirli, Osmaniye, Adana) bulunması, sermayenin kent dışında değerlendirilmesi, endüstri yatırımının yapılmayışı, buna bağlı olarak işsizlik

oranının giderek artması, nüfus açısından böyle bir sonucu hazırlayan nedenler olarak sıralanabilir.

Kozan ilçesindeki nüfus, kent ve kır nüfusu olarak incelendiğinde her iki nüfus grubunun da toplam nüfusun sayım yılları içinde gösterdiği seyire paralel bir durum izlediği görülür. Genel olarak kent nüfusunda da, kır nüfusunda da düzenli bir artış vardır. Ancak şehir ve köy nüfusunun artış hızlarında yıllara göre değişiklikler bulunmaktadır. (Tablo: 14).

Tablo:14 Kozan ilçesinde köy ve şehir nüfuslarının artış miktarları

Yıllar	Artış miktarı		%	
	Şehir	Köy	Şehir	Köy
1935-1940	632	3969	12.5	15.2
1940-1945	1149	3662	20.2	12.1
1945-1950	1023	11234	14.9	33.2
1950-1955	3512	7608	44.7	16.9
1955-1960	3803	8140	33.4	15.4
1960-1965	5077	11925	33.4	19.6
1965-1970	5861	5823	28.9	8
1970-1975	5948	5162	22.7	6.5
1975-1980	10417	4704	32.5	5.6
1980-1985	7662	4711	18.5	5.3

Şehir nüfusunda en yüksek nüfus artış hızı 1950-1955 yılları arasında olmuştur. Bu yüksek artış hızının nedeni,

daha önce de açıklandığı gibi, sözü geçen yıllarda tarımda makinalaşma ve beraberinde ortaya çıkan sonuçlarla ilgilidir. Bundan başka II. Dünya Savaşı sonrasında gelen rahat ortamın payı da önemlidir. 1955 yılından itibaren, 1975-1980 yılları arasındaki yükselen artış hızı gözönünde bulundurulmazsa, nüfus artış hızının giderek azaldığı görülür. 1975 ve 1980 yılları arasındaki hızlı nüfus artışı diğer yıllarla kıyaslandığında doğal bir artış niteliği yansıtmamaktadır. Bu yıllardaki hızlı nüfus artışı da sözü geçen dönemde siyasi istikrarsızlıklar ve getirdiği sonuçlar nedeniyle Kozan'ın göç almış olmasıyla açıklanabilir.

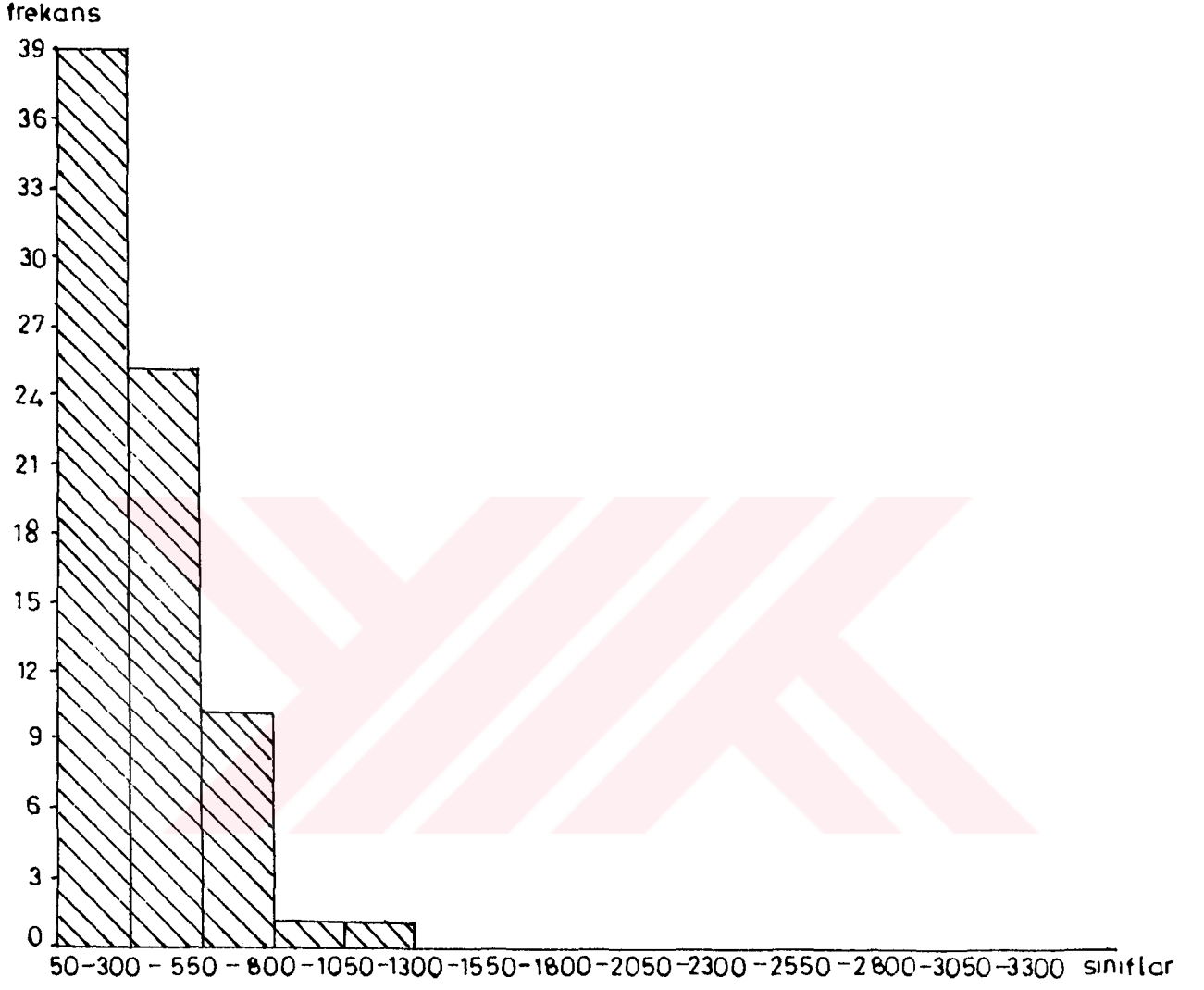
Köy nüfusundaki artış hızının en yüksek değerine 1945-50 yılları arasında ulaşılmıştır. Daha sonraki yıllarda görülen nüfus artış hızının düşme oranı dikkat çekicidir. Yine köy nüfusunda 1945-1950 yılları arasında görülen yüksek artış hızının, daha sonraki yıllarda düşüş göstermesi, yıllarından bir sonraki sayım dönemleri arasında (1950-1955), şehir nüfusunun en yüksek artış değerine ulaşması, köy nüfusunun bu dönemde şehire göç etmesinin bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

Tablo:15 Kozan ilçesindeki 76 köyün 1940 yılındaki nüfus büyüklükleri

Nüfus grupları (sınıflar)	Köy nüfusları										Sınıf frekansı
50-299	79	80	105	110	110	114	117	120	124	125	39
	128	135	145	146	153	158	162	164	168	172	
	183	188	198	212	216	220	222	223	224	231	
	236	241	242	246	254	256	282	297	298	299	
300-549	302	303	316	326	329	331	333	339	347	353	25
	354	365	366	370	375	376	385	386	417	421	
	423	459	469	486	496						
550-799	553	571	581	603	625	672	700	705	716	728	10
800-1049	833										1
1050-1299	1074										1
1300...3299	—										—

Kozan ilçesindeki köy nüfuslarının büyüklükleri hakkında bir değerlendirme yapmak için tablo 15, 16 ve 17 çıkarılmıştır. Kozan, çok sayıda kır yerleşmesine sahip bir ilçe olduğu için, bu yerleşmeler belirli nüfus büyüklüklerine göre gruplandırılarak, değerlendirme yapma yoluna gidilmiştir. Köy nüfuslarının büyüklükleri 1940, 1965, 1985 yıllarına ait veriler kullanılmak üzere üç sayım döneminde incelenerek kır nüfusunun günümüze kadar olan gelişmesi izlenmek istenmiştir.

1940 yılına ait köy nüfusu istatistikleri incelendiğinde, bu yılda nüfus büyüklüklerinin 79 ve 1074

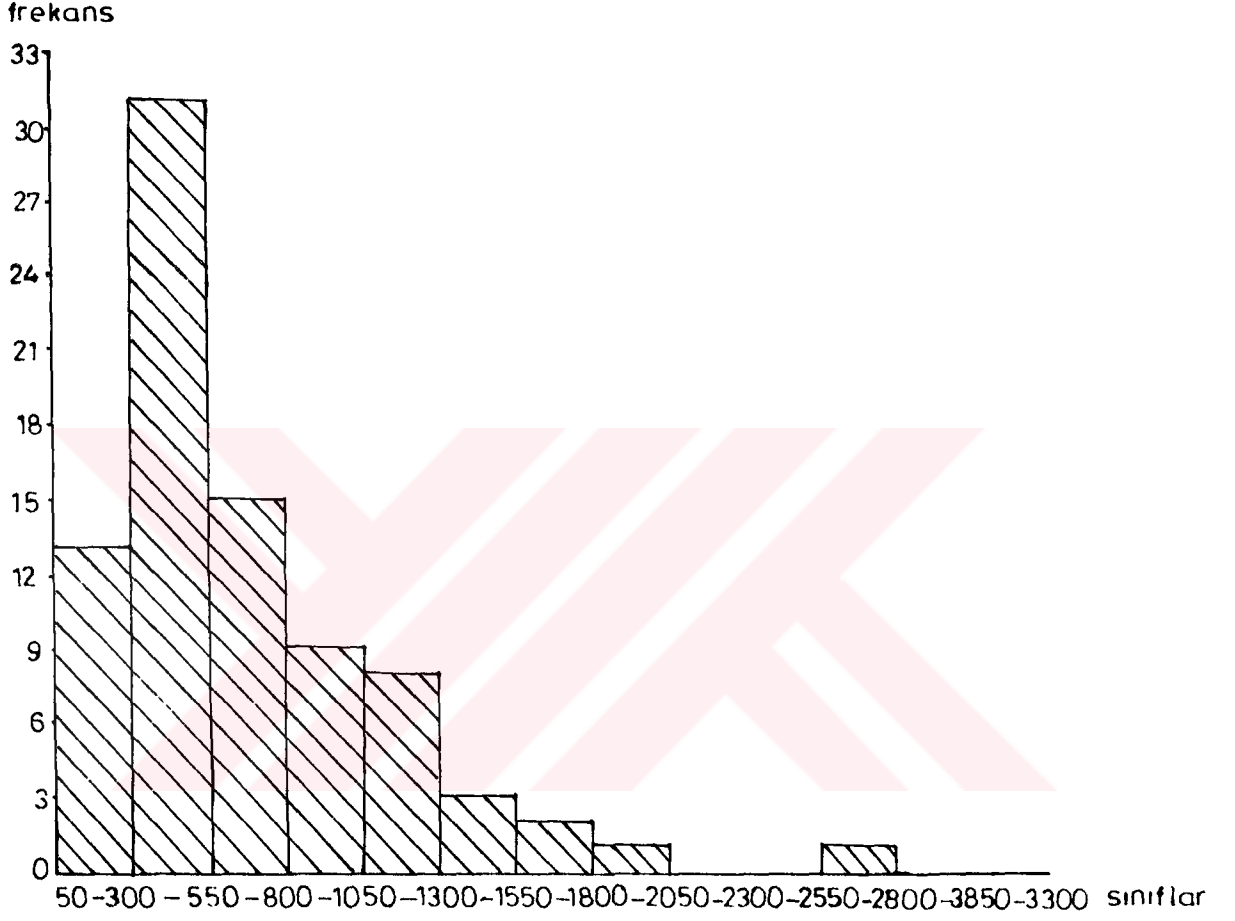

Şekil:5 Kozan ilçesindeki 76 köyün nüfus büyüklükleri (1940)

Tablo:16 incelenecek olursa, 1965 yılında nüfus artışına bağlı olarak artan nüfus, 1940 yılındaki nüfusa oranla, daha fazla nüfus grubuna dağılmıştır. Ancak, 1965 yılında, 1940 sayımlarında görünmeyen ve sayımı yapılan köylerin mahalleleri durumunda olan bazı yerleşmeler köy durumuna geçmiş, resmi kayıtlara göre köylerin sayısı artmıştır. Bu yılda, Kozan İlçesi köylerinin yarısından fazlası iki nüfus grubu içinde toplanmıştır. (50-299, 300-549 nüfus grupları). Nüfusu 2000'in üzerinde bulunan iki yerleşmenin varlığı dikkat çekmektedir. (Gazi ve Hamam köyleri). Yine aynı sayım yılında (1965), nüfusu 1000'in üzerinde olan köyler şunlardır: Akdam, Arslanlı, Aysehoca, Bağtepe, Boztahta, Bucak Camili (Camiören), Damyeri (Memişli), Ergenusuğu, Gazi, Hacıbeyli (Hacılar), Hamam, Kuytucak (Karaçalı), Pekmezci, Postkabasakal, Tepecikören ve Üçtepe (Müslümantaş). (Şekil:6).

Tablo:17 Kozan ilçesinde 1985 yılına ait, 85 koyun nüfus büyüklükleri

Nüfus grupları (sınıflar)	Köy nüfusları	Sınıf frekansı
50-299	93 117 149 151 177 201 203 206 221 232 247 255 256 256 267 273 274	17
300-549	312 313 314 330 333 337 356 357 360 371 391 400 428 436 440 452 465 472 486 503 511 513 524	23
550-799	570 572 583 603 653 670 695 707 711 723 728 737 739 749 761 768 773	17
800-1049	824 853 907 938 963 989 993 1014 1044	9
1050-1299	1054 1063 1065 1082 1106 1130 1138 1200	8
1300-1549	1372 1486 1534	3
1550-1799	1658 1714 1764 1784	4
1800-2049	1812 1875	2
2050-2299	—	-
2300-2549	—	-
2550-2799	—	-
2800-3049	3042	1
3050-3299	3174	1

Şekil: 6 Kozan'da 83 kır yerleşmesinde nüfus büyüklükleri (1965)

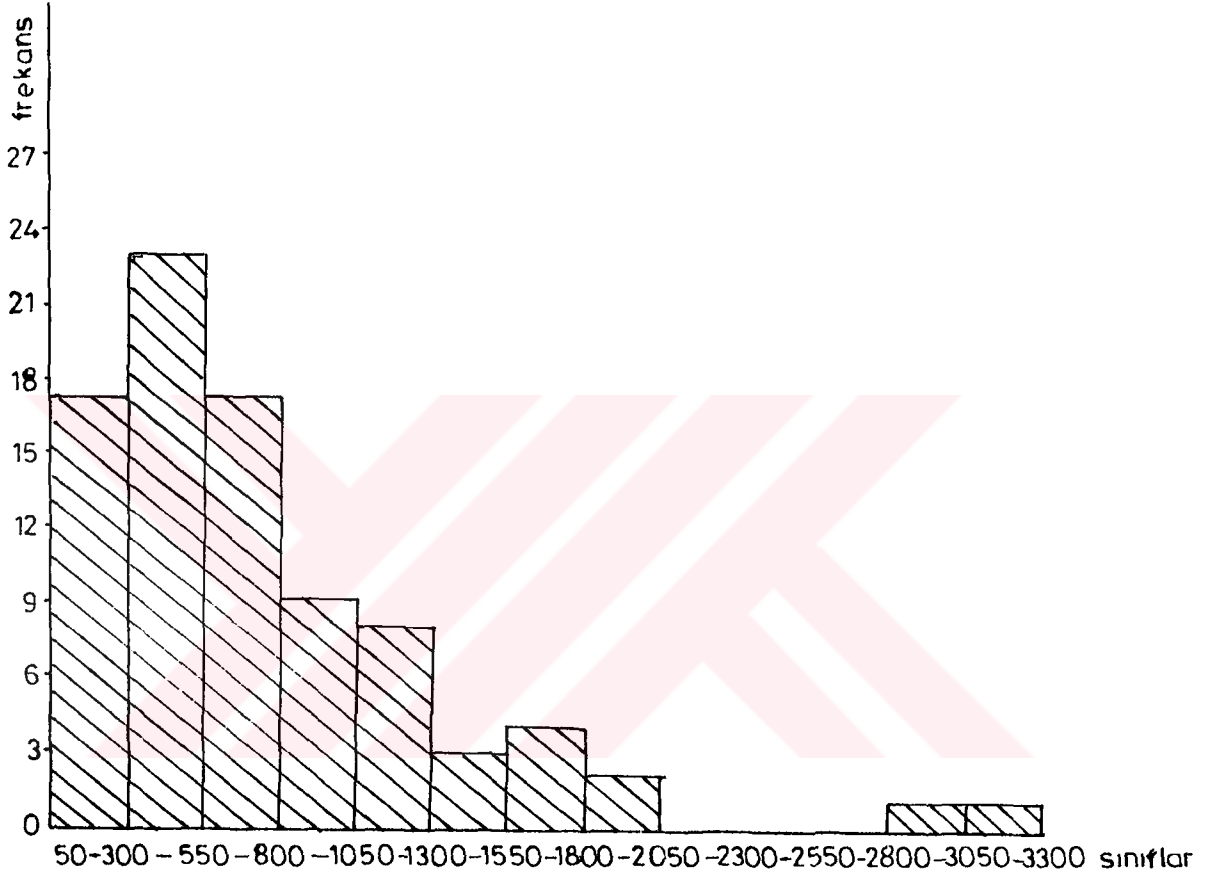
1985 yılının rakamlarında, nüfusun değişik nüfus grupları içindeki dağılımının arttığı, nüfusu 300-549 kişi arasında değişen yerleşmelerin en çok yeri tuttuğu, bu arada iki yerleşmenin nüfuslarının 3000 kişiyi aştığı, bu yerleşmelerin yarı kentsel özellikler göstermeye başladıkları gözlenmektedir. (Gazi ve Hamam köyleri) Ayrıca nüfusu 1000 kişiyi aşan köy sayısı da 21'i bulmaktadır. (Şekil:7)

Topoğrafya ve nüfus haritaları incelendiğinde genel olarak nüfusu az olan köylerin Kozan ilçesinin dağlık bölümlerinde ve ana ulaşım yollarının uzağında kurulan yerleşmeler, nüfusun fazla olduğu köylerin ise daha çok ilçenin güney kesimlerinde, Imamoğlu ve Ceyhan kentleri ile bu kentlere giden yollara yakın yerlerde kurulan yerleşmeler olduğu gözlenir.

Kozan şehir ve köy nüfuslarının, 1940 yılından 1985 yılına kadar geçirdiği aşamalar 1940, 1965 ve 1985 yılları olarak üç dönemde harita: 4, 5, 6 da noktalama yöntemiyle görsel olarak sunulmaya çalışılmıştır. Şehir ve köy nüfuslarındaki artışlar ve nüfus durumu bu haritaları birbiri ile kıyaslamak suretiyle de izlenebilir.

2. Nüfusun Dağılışı ve Yoğunluğu

Kozan ilçesinde nüfusun dağılışını gösteren haritalar ve topoğrafya haritası incelenecek olursa, oldukça yoğun bir kır yerleşmesi dokusunun varlığı dikkat çeker. Köyler ve

Şekil:7 Kozan'daki 85 kır yerleşmesinde nüfus büyüklükleri (1985)

köylere bağlı fakat, bazen bağlı bulundukları köyden uzakta, ayrı yerleşmeler şeklinde kurulmuş mahallerin oluşturduğu yerleşme birimleri genel olarak ilçe arazisinin tamamına dağılmış durumdadır. Ancak bir takım yerel farklılıklar bulunmaktadır. İlçenin güney kesimlerindeki düzlük alanlarda kurulan köylerin nüfusları, arazinin engebeli olduğu kuzey kesimlerdeki köy nüfuslarından belirgin bir şekilde görülen artışla ayrılır. Bu durum harita 6.da da belirgin bir şekilde ortaya çıkmıştır. Nokta sayıları güney kesimlerde daha fazladır. Gerçekten nüfusu 1985 yılında 2000'in üzerinde olan iki köy ve 1000'i aşan diğer köylerin, eğimin oldukça azalmış olduğu ovalarda toplanmış olması, dağılışı açısından ilgi çekicidir. Buna karşılık genel bir değerlendirme ile nüfusu az olan köyler için de bu durumun tersi bir durumdan sözedilebilir. Öte yandan yerleşmelerin kuruluş yerlerinde suyun rolünü de gözönünde bulundurmak gerekir. Ayrıca eğimin azaldığı düzlük alanlarda kültür bitkileri yetiştirmeye elverişli alüvyal toprakların varlığı, bu alanda nüfusu kendisine çeken özellikler taşımaktadır.

Kozan ilçesinde aritmetik nüfus yoğunluğu hakkında fikir sahibi olabilmek için, Adana ilinin diğer ilçeleriyle karşılaştırma yapma yoluna gidilmiştir. Bu konudaki istatistiksel veriler Tablo:18'de verilmiştir. 1955 yılında Kozan ilçesinde km²'ye düşen insan sayısı 31 kişidir. Adana ilinin diğer ilçeleri ile karşılaştırıldığında bu miktarın diğer rakamlar arasında orta düzeyde olduğu söylenebilir. Aynı yılda Kozan ilçesi Türkiye nüfus yoğunluğu

ile aynı değeri taşımaktadır. 1985 yılında aritmetik nüfus yoğunluğu, 1955 yılı değerinin iki katından fazla bir değere ulaşmıştır. Diğer ilçeler arasındaki yeri yaklaşık olarak 1955 yılında görülen duruma benzer özellikler taşır. Nüfus yoğunluğu açısından az yoğun ve fazla yoğun olan ilçeler arasında geçiş durumu özelliği yansıtmaktadır. (Harita: 7, 8). Ancak il ortalamasının gerisinde yer almaktadır.

Kozan ilçesinin 1985 yılındaki fizyolojik nüfus yoğunluğu 178'dir. İl fizyolojik nüfus yoğunluğu ortalaması 305 olup, Kozan ilçesi bu rakamın altında kalmaktadır. Bu durum ilçede ekime-dikime elverişli alanların yanında, ekime elverişli olmayan, eğimli alanların da geniş yer tutmasından kaynaklanmaktadır.

Tablo:18 Adana iline bağlı ilçelerde 1955 ve 1985 yılına ait aritmetik nüfus yoğunlukları

İlçeler	Arit yoğ. (km ² /kişi) (1955)	Arit yoğ. (km ² /kişi) (1985)
Merkez	84	542
Bahçe	41	109
Ceyhan	45	103
Düziçi	-	139
Feko	11	18
Kadirli	34	71
Karaisali	14	20
Karataş	-	37
Kozan	31	67
Osmaniye	48	158
Pozantı	13	22
Saimbeyli	11	18
Tufanbeyli	-	26
Yumurtalık	-	40
Toplam	35	100
Türkiye	31	

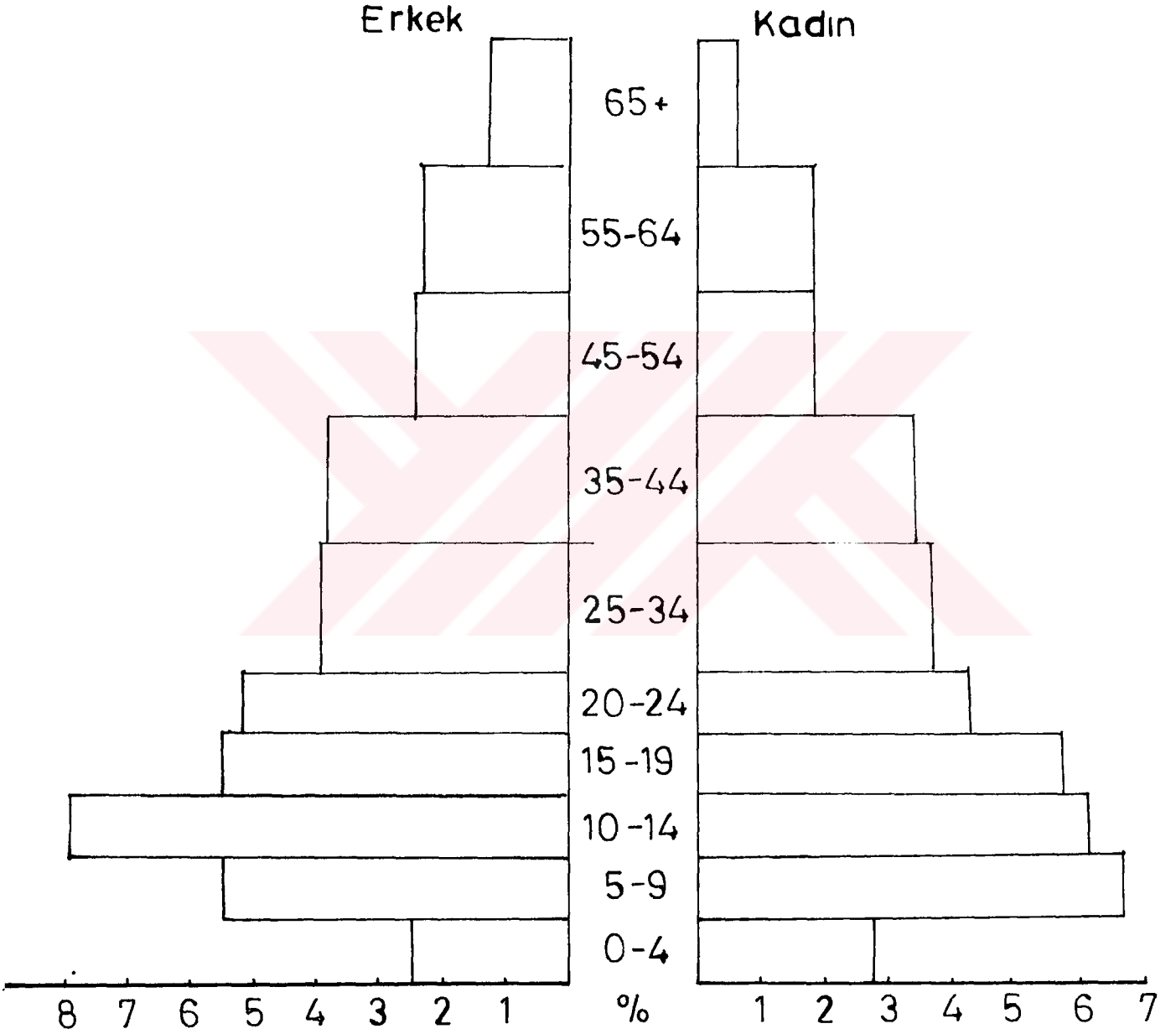
Kozan kentinde nüfus yoğunluğu incelendiğinde elde edilen ortalama değer 167 kişi/ha'dır⁹. Hesaplanan bu değer mahallelere göre sadece konut alanları gözönünde bulundurularak (yollar, boşluklar ve donatım alanları hariç) elde edilmiştir. Şehir nüfusu tarihi Kozan kalesinin bulunduğu yüksek kesimden ovaya doğru açılan alanda yerleşmiştir. Nüfus yoğunluğu kalenin bulunduğu yer ve çevresinde oldukça fazladır. Aslanpaşa mahallesinin nüfus yoğunluğu bunu yansıtmaktadır. Bu çevrede Kozan kenti tarihsel dokusunu hala korumaktadır.

Tablo:19'da Kozan kentinde bulunan mahallelerin nüfus yoğunluğuna ait değerler verilmiştir. Bu değerlere göre nüfus

Tablo:19 Kozan kentinde nüfus yoğunluğu

Mahalleler	Konut alanı(ha)	Nüfus	Nüfus yoğ.(kişi/ha)
Aslanpaşa	30.4	6963	229
Hacıuşağı	6.3	988	157
Mahmutlu	48.7	702	144
Şevkiye	55.8	10894	195
Taş	7	986	141
Tufanpaşa	72.2	8281	100
Yarınmoğlu	7.6	1180	155
Toplam	301	50212*	167

Şekil:8 Kozan'da şehir nüfusunun yaş gruplarına göre dağılışı

yoğunluğu en yüksek olan mahalle Aslanpaşa, düşük olanlar Tufanpaşa, Taş, Mahmutlu mahalleleridir.

3. Nüfusun Yaş Gruplarına Dağılışı ve Yapı Özellikleri:

Kozan kentinde nüfusun yaş gruplarına dağılışı incelendiğinde genç bir yapı gösterdiği görülür. (Şekil:8). Çeşitli yaş gruplarına dahil olan nüfus miktarları ve kent toplam nüfusu içindeki oranları Tablo:20'de gösterilmiştir. Bu değerlere göre 15 ile 64 yaş grubu içinde yer alan nüfusun toplam nüfus içindeki oranı %66,4'dür. Yaşlı nüfusun oranı ise %2,6 kadardır. Görüldüğü gibi kentte aktif nüfus içinde bulunan nüfus kitlesinin miktarı toplam nüfusun yarısından fazladır. Bu durum Kozan ilçesinde çalışma olanakları bulunduğunda, oldukça avantajlı bir durumu yansıtmaktadır. Yaşları 0 ile 14 yaş arasında değişen nüfus miktarının oranı %31,0 olup, gelecekteki aktif nüfus potansiyelinin yüksek değerini göstermektedir.

1985 yılında Kozan'da yapılan aile anketine göre erkek nüfus 26.412, kadın nüfus ise 23.800 olarak belirlenmiştir. Erkek nüfus, kadın nüfusa oranlandığında elde edilen değer 1,11'dir. Bu değer D.i.E.'nin 1980 yılındaki verileri ile karşılaştırıldığında, Adana ili ile Türkiye değerlerinin üzerinde yer alır. (Adana ili: 1.02, Türkiye: 1.03). Erkek nüfusun, kadın nüfusa oranla fazla oluşu ve aktif nüfusun yüksek miktarda oluşu, Kozan'da nüfusun göç alan yapısını

yansıtmaktadır.

Aynı anketin sonuçlarına göre Kozan'da doğurganlık oranı, ana-çocuk oranı ve yaşlı nüfus oranı tespit edilmiştir. Yaşları 0 ile 1 arasındaki çocuk nüfusu, 15 ile 44 yaş arasındaki kadın nüfusa oranlandığında elde edilen değer, Kozan'daki doğurganlık oranını yansıtmaktadır ki bu değer $664/11950 = 0,055$ olarak belirlenmiştir. 0 ile 4 yaş arası çocuk nüfusun, 15 ile 49 yaş arasındaki kadın nüfusa oranlanması ile ana-çocuk oranı bulunmuştur. Bu oran 0,20 olarak tespit edilmiştir ve D.I.E.'nin 1980 yılı rakamlarına göre Adana ili ve Türkiye ortalamasının oldukça altında kalmaktadır. (Adana ili ana-çocuk oranı: 0,68, Türkiye: 0,62) Kozan'da yaşlı nüfus oranı 65 yaşın üzerinde bulunan nüfusun toplam nüfusa oranlanmasıyla elde edilmiş ve 0,026 olarak bulunmuştur. Türkiye ve Adana ili 1980 yılı ortalamaları ile karşılaştırıldığında, yaşlı nüfus oranının Türkiye ve Adana ili ortalamalarının altında bulunduğu görülür. (Yaşlı nüfus oranı Adana ili: 0,035, Türkiye: 0,047 D.I.E. 1980)

Tablo:20 Kozan kentinde nüfusun yaş gruplarına dağılımı
(1985)

Yaş grupları	Erkek nüfus	Toplam nüfustaki payı %	Kadın nüfus	T.N.P. %	Toplam	%
0-4	1205	2.4	1356	2.7	2561	5.1
5-9	2711	5.4	3314	6.6	6025	12.0
10-14	3967	7.9	3013	6.0	6980	13.9
15-19	2711	5.4	2862	5.7	5573	11.1
20-24	2561	5.1	2019	4.2	4670	9.3
25-34	3967	7.9	3565	7.1	7532	15.0
35-44	3866	7.7	3414	6.8	7280	14.5
45-54	2410	4.8	1808	3.6	4218	8.4
55-64	2260	4.5	1808	3.6	4068	8.1
65+	754	1.5	551	1.1	1305	2.6
Toplam	26412	52.6	23800	47.4	50212	100.0
Ana yaş grupları						
0-14	7883	15.7	7683	15.3	15566	31.0
15-64	17775	35.4	15566	31.0	33341	66.4
65+	754	1.5	551	1.1	1305	2.6

4. Göçler:

Kozan ilçesinde nüfusun günümüze kadar olan gelişmesi incelendiğinde sürekli bir nüfus artışının olduğu gözlenir.

Nüfus artışı, Kozan ilçesinin sürekli göç alan bir yerleşme olduğunu yansıtır. Ancak bu konuda resmi ve özel bir çalışma yapılmadığından, göçlerin sayısal olarak ortaya çıkarılması oldukça güçtür.

Çukurova yöresinde işlevleri birbirinden farklı olan göç faaliyetleri gerçekleşmektedir. Söz konusu göç çeşitlerine Kozan ilçesi dahilinde de rastlanmaktadır. Tarımda işgücü ihtiyacına bağlı olarak ortaya çıkan göçler, yaylacılık faaliyetlerine dayanan göçler, il dışından atama v.b. gibi nedenlerle gelen kamu hizmetlerinin meydana getirdiği göçler, sözü geçen göç çeşitlerinin başlıcaları olarak sayılabilir.

Tarımda işgücü ihtiyacına dayanan göç faaliyetlerinin Çukurova kır ekonomisi üzerindeki etkisi, oldukça önemli bir yere sahiptir. Tahıl tarımının tamamen motorlaşması, sulamaya açık alanların artması nedeniyle, Çukurova'da görülen işçi hareketleri ticarete dönük, pamuk, çeltik, susam ve sebze tarımına yönelmiştir. Özellikle pamuk, en fazla işçi göçlerine konu olan tarım ürünüdür. H. Kara¹⁰, bu göçleri ova içinde ve uzak mesafeli işçi göçleri olmak üzere iki şekilde incelemiştir. Bu sınıflandırma Kozan ovasında yapılan tarım faaliyetleri için de geçerlidir. Ova içindeki göçler günlükdür ve köylü ile kentliler tarafından gerçekleştirilir. Kır kesimindeki topraksız ailelerden oluşan köylü işgücü, ova

10

H.Kara, "Çukurova'da Pamuk", s.169.

içinde gerçekleştirilen tarımsal işgücü göçlerinin en önemli bölümünü meydana getirir. Kentli işgücü ise daha çok kentte iş bulamayan ve kentin yakınındaki topraklarda çalışan işçi kesimidir ve köylü işgücü miktarına oranla daha az bir kesimi oluşturur. Uzak mesafeli işçi göçlerine konu olan işçi kesimi ise Türkiye'nin fakir bölgelerinden yılda iki kez Çukurova'ya gelir. Mayıs başı - Haziran ortaları ve Ağustos ortaları - Eylül sonları olmak üzere iki dönemde Çukurova'ya gelen bu işçiler, Adana ili dışından ve daha çok Adana iline komşu olan illerden gelirler. Bu konuda Adana İş ve İşçi Bulma Kurumu'ndan alınan bilgilere göre harita: 9'da Adana ilinin sürekli göç aldığı iller tespit edilmiştir.

Buna göre Adana ili en fazla Ş. Urfa'dan göç almaktadır. Bu ili, Kahramanmaraş ve Adıyaman illeri izler. Daha sonra sırasıyla Mardin, Diyarbakır, Malatya, Gaziantep, Hatay, Mersin göç veren iller olarak karşımıza çıkar.

Yaylacılık faaliyetlerine dayanan göçler de, tarımda işgücü ihtiyacına dayanan göçler gibi mevsimlik göçlerdir.

XX. yüzyılın ortalarına kadar Adana ovaları, yaz ile kış mevsimleri boyunca yaylalar ile kışlaklar arasında ritmik bir şekilde yer değiştiren ve konaklayan göçebelerin, kış mevsimini geçirdiklerini başlıca son 25-30 yıl içinde çeşitli nedenlerle gerilemiş ve göçebeler küçük topluluklar halinde toprağa bağlanmışlardır. bu bölgede özellikle Kadirli, Kozan, Osmaniye... ovasında daha çok eskiden göçebe hayatı yaşayan

ve yakın zamanda yerleşik duruma gelen Türkmen aşiretlerinin köyleri bulunmaktadır.¹¹

Günümüzde göçebe hayat yaşayan toplulukların büyük ölçüde yerleşik hayata geçmiş olmalarına karşılık, yaylacılık faaliyetleri devam etmekte ve zaman zaman göçebelere rastlanmaktadır.

Yaylacık, nomadlar, dağ ve orman köylüleri için kaçınılmaz bir ekonomik faaliyet durumundayken, ova köylüleri ve kentliler için, ovanın yaz sıcaklarından kaçma ve dinlenmeye yönelik bir turizm çeşidi niteliği taşımaktadır. Yayla, yerleşik halkla, göçebeleri belirli devrelerde karşılaştıkları ve çeşitli değişimler yaptıkları bir alandır. Bu ilişkiler göçebeleri ova köylerine ve kent yaşamına yönelik bir bütünleşmeye itmektedir. Ayrıca bu durum göçebeleri yerleşik yaşam düzeyine hazırlarken, dağ köylülerinin, ova köylerine ve kentlere doğru göç etmelerine neden olur.¹²

Kozan ilçesinin kuzey kesimindeki bazı kıryerleşmeleri de yaylacık faaliyetlerine sahne olmaktadır. Horzum(Köreken, Çobanpınar),Çulluuşağı, Şerifli, kızlarsekisi bu yerleşmeler arasında sayılabilirler.

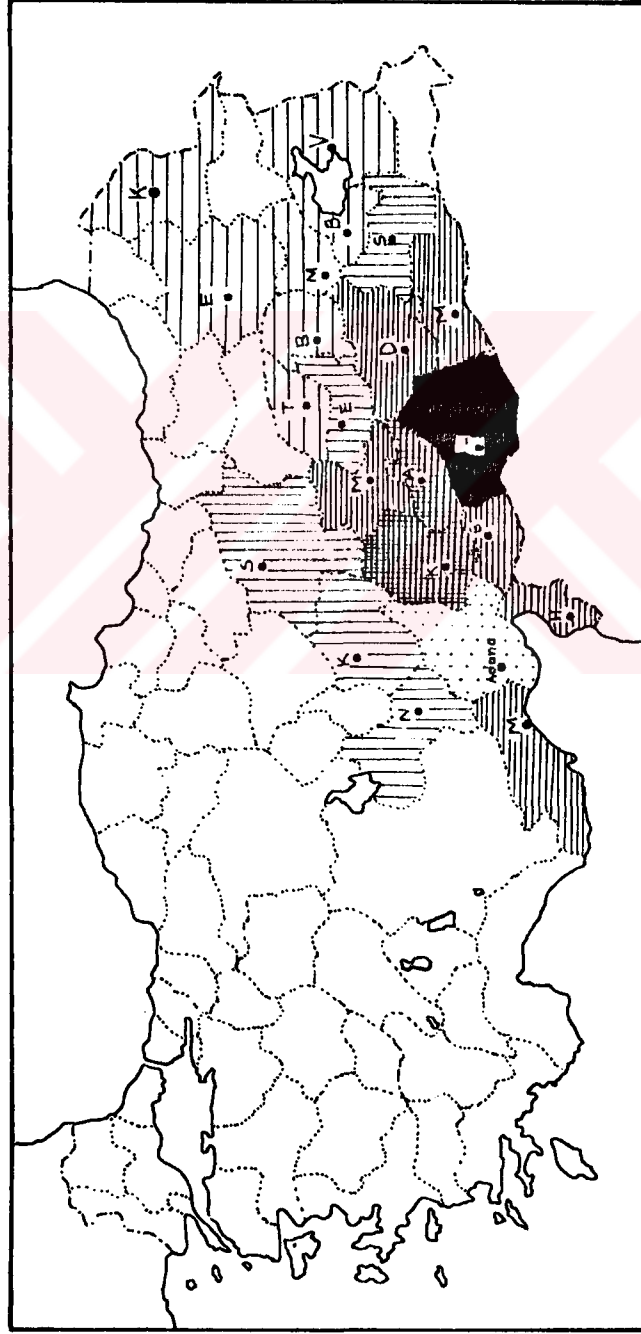
11

S. Göney, Adana Ovaları, s.117

12

C.Sevgi, "Adana ilinin Kuzeydoğu Kesiminde yaylacılık" s.177-178

ADANA'NIN SÜREKLİ GÖÇ ALDIĞI İLLER

Görüldüğü gibi yöredeki yaylacılık faaliyetleri, dağ köylülerini ova köylerine, ova köylülerini ise yaz aylarında, uygun ortama sahip dağ köylerine çeken ve ovalardan yüksek kesimlere, yüksek kesimlerden'de ovalara olmak üzere çift yönlü nüfus hareketlerine neden olan ilgi çekici bir nüfus olayı olarak karşımıza çıkar.

Yapılan anket sonuçlarına göre Kozan kentinde yaşayanların %46'sı göçle gelmiştir. Gelen nüfusun %2 'sı il dışından, %44'ü il içindendir. İldışından alınan göçleri büyük ölçüde diğer kentlerden atama v.b nedenlerle gelen kamu hizmetlileri oluşturmaktadır. Kırsal alanlardan alınan göçler, önem sırasına göre Kozan ilçesinin kırsal kesimleri ile, FeKe, Saimbeyli ve Tufanbeyli ilçelerinin kırsal kesimleri ve Doğu, Güney ve Doğu Anadolu bölgelerinden gelmektedir. Kentin dışarı verdiği göçler ise, Adana ve diğer büyük kentlere yönelmektedir.

5.Yerleşme Özellikleri:

Kozan ilçesi çok çeşitli yerleşme şekillerine rastlanmaktadır. Bunlar arasında en çok görülen yerleşme şekli toplu köylerdir. Ayrıca köylere bağlı olan fakat, onlardan daha dar bir alanda, daha az sayıdaki meskenlerden oluşan mahallelere de sıkça rastlanmaktadır. Devamlı yerleşmeler olan köy ve mahallelerden başka çiftlikler tarla ve bahçeler içinde geçici olarak barınmak için yapılmış tek meskenler, belirli aylarda pamuk tarımı için ovaya gelen tarım işçilerinin kurdukları çadırdan meskenler, dağ

köylerinde yaylacılık faaliyetlerine konu olan tahtadan yapılmış barakalar da görülen meskep çeşitleri arasında yer alır.

Genellikle ilçenin güneyinde bulunan kırsal yerleşmeler, toplu karakter taşırlar ve sık bir dokuları vardır. Kuzeye doğru gidildikçe, topoğrafya özellikleri nedeni ile arazi dağlık ve parçalı bir hal alır. Bu durum kırsal yerleşmelerde meskenlerinin dokularının gevşek olmalarına ya da dağılmalarına neden olur. İlçenin güneyindeki toplu yerleşmelere Gazi, Hacılar, Kuyuluk, kuzeydeki dağınık ve seyrek dokulu yerleşmelere de Dağlıca (Orçan) Kızıllar, Serifli köyleri örnek olarak verilebilir.

Yörede yerleşmelerin kuruluş yeri seçiminde, yerleşmeye uygun arazi koşulları ve su durumunun yeterli olması en başta gelen koşullardan olmuştur.

Kozan ilçesinde yerleşme şekillerinin çeşitliliğine paralel olarak mesken tipleri ve yapı malzemeleri de çeşitlilik kazanmıştır. Ovalık alanlarda taş, tuğla ve kerpiçten yapılmış meskenlerin varlığı gözlenirken, dağlık alanlarda taştan ve ağaçtan yapılmış meskenlere rastlanır. Kent içindeki eski meskenler genellikle kerpiçten, tek katlı günümüze yakın yıllarda yapılan meskenler ise genellikle tuğladan olup, birden katlı meskenlere de sıkça rastlanmaktadır.

Meskenlerin yapı malzemelerinin seçiminde, çevreden kolay temin edilebilir olması, mesken sahibinin ekonomik düzeyi etkili olan unsurlar arasındadır.

BÖLÜM : III

KOZAN İLÇESİNDE NÜFUS VE YERLEŞMELERİ ETKİLEYEN FAKTÖRLER İLE, NÜFUS VE YERLEŞMELER ARASINDAKİ İLİŞKİLER

Coğrafya biliminde yeryüzüne bağlı olayların dağılışılarını, nedenlerini açıklamak kadar, olaylar arasındaki bağlantıları bulmak, ilişkileri açıklamak da önemlidir ve ancak bu sayede bir senteze ulaşılabilir.

Bu bölümde, buraya kadar anlatılan Kozan ilçesindeki nüfus durumu ve yerleşme özellikleri ile bunları etkileyen faktörler arasında ilişkiler kurulup, bir senteze ulaşılmaya çalışılacaktır. Öncelikle fiziki, daha sonra da beşeri ve ekonomik faktörlerle nüfus ve yerleşmeler arasındaki ilişkiler açıklanacaktır.

Kozan ilçesinin coğrafi mevkiine geniş bir alan içinde, Çukurova ile birlikte bakıldığında, Çukurova'nın taşıdığı tüm olumlu özellikleri Kozan ilçesinin de - bu geniş ovanın bir parçası durumunda olduğundan- taşıması gerektiği düşünülebilir. Genel olarak da ilçe, bu özellikleri taşımaktadır. Ancak bakış alanını daralttığımızda çevreye yerel şartlar açısından baktığımızda, olumlu özelliklerin yanında olumsuz birtakım şartların varlığını, göreceli olarak farklılıkların bulunduğunu gözleyebiliriz.

Kozan ve çevresindeki kırsal yerleşmeler, coğrafi

mevkiinin bir sonucu olarak, geçiş alanı olarak kabul edebileceğimiz bir alan üzerinde kurulmuşlardır. Bu durum kendisini özellikle yeryüzü şekilleri ve iklim üzerinde belli eder. İlçenin güneyinden kuzeyine ovalık alandan, dağlık kesime, Akdeniz ikliminden, Akdeniz yakını dağ iklimine doğru bir geçiş başlar. Bu durum Kozan ilçesinin kuzey ve güneyinde bulunan yerleşmelerin nüfus sayısına, yoğunluğuna, niteliğine, ekonomik faaliyetlerin çeşidine ve yerleşme şekillerine etki yapmıştır. Kuzeydeki yerleşmelerin, güneydeki yerleşmelere göre daha az nüfuslu, yoğunluğun daha az olmasına, ekonomik faaliyetlerin sınırlandırılmasına, yerleşmelerin dağılmasına neden olmuştur.

İlçenin büyük bir kısmında görülen Akdeniz iklimi genel olarak nüfus ve yerleşmeler için uygun nitelikler taşır. İklimin ılıman karakterli yapısı, nüfusun ekonomik kültür yapısına yansımış, bu alandaki toprak özelliklerinin de elverişli şartlara sahip olmasının getirdiği olumlu şartlarla birlikte, tarım hayatının diğer ekonomik sektörler içinde ön planda yer almasını sağlamıştır. Bunun yanında yaz aylarındaki kuraklık, tarımı olumsuz yönde etkileyen bir iklim özelliği olarak belirginleşirken, bölgedeki tarım hayatında verimliliği artırmak için sulamanın önemini ortaya çıkarmıştır.

Su kenarlarında ve mevcut akarsulara yakın yerlerde kurulan yerleşmelere sıkça rastlanması, yerleşme yeri seçiminde suyun üstlendiği rolün önemini yansıtmaktadır.

İlçe, Çukurova'nın yüksekova olarak adlandırılan bölümünün kuzey kesiminde yer alır. Bu yeri itibariyle, Çukurova'yı, batıdan doğuya, kuzeyden güneye bağlayan yolların nispeten uzağında kalmıştır. Bölgede nüfus çeken, konum, ulaşım, diğer alt yapı hizmetleri ve sanayileşme bakımından daha elverişli olanaklara sahip, Adana, Mersin, Iskenderun, Ceyhan, Tarsus ve Osmaniye gibi yerleşmeler bulunmaktadır. Kozan'ın bu özelliği, ilçeye yatırımlar yapılarak aşılamamış, sanayi bakımından yeterli potansiyele sahip olmasına rağmen, günümüzde ekonomisi halen büyük ölçüde tarıma dayalı bir yerleşme olma özelliğini korumuştur.

Kozan ve bulunduğu bölgenin tarihsel özellikleri incelendiğinde bu çevrenin, taşıdığı cazip şartlar nedeni ile sık sık farklı siyasi organizasyonların egemenliği altına girdiği ve yaşanan dönemin şartlarına göre kültür değişikliklerinin yaşandığı görülür. Çukurova bölgesi ve Kozan ilçesi halen sözü edilen kültür değişmelerinin izlerini taşımaktadır. Günümüzdeki Kozan kenti, tarihi Kozan kentinin çevresinde büyüyerek, bugünkü görünümüne ulaşmıştır. Ayrıca yörenin sahip olduğu tarihsel değerler, mevcut turizm potansiyelinin bir göstergesi durumundadır.

Kozan ilçesinde ekonomik faaliyet kolları içinde hakim türün tarım olması, diğer ekonomik faaliyetlerin tarım kadar gelişmemiş olması, Kozan'daki genç karakterli nüfus için olumsuz bir özellik taşımakta ve işsizlik sorununu ortaya çıkarmaktadır. Nüfus artış hızında özellikle son yıllarda

görülen azalmalar bu durumun bir sonucu olarak değerlendirilebilir.

S O N U Ç

Kozan ilçesi nüfus ve yerleşmeler açısından bir çok olumlu özellikler taşımaktadır. Çukurova Bölgesel Gelişme ve Yerleşme Düzeni planında, Kozan ve Kadirli'de, Çukurova'nın kuzeyine dönük olarak tarım ve orman ürünlerini işleyecek sanayilerin gelişmesi beklenmekte ve iki kenti bağlayan karayolunun güneyinde bir sanayi bölgesi önerilmektedir. Kozan, Çukurova'nın tarımsal gelişmesine bağlı olarak, belli bir dönemde nüfus çekmiştir. Ancak konumu ve ana ulaşım bağlantılarının dışında kalışı nedeniyle, bu gelişme yatırımlar ve sanayileşme ile desteklenmediğinden, nüfus artış hızı giderek düşmüştür. Kentin gelecekteki nüfus artışını sağlayacak ve Kozan'a tarımsal bir alanın ticaret ve sanayi merkezi işlevini yükleyecek yatırım kararlarının alınması ve uygulanması, ilçenin gelişmesi ve genç karakterli nüfusun sorunlarının çözülmesi açısından yararlı olacaktır.

Tablo-21 Kozan İlçesinde Sayım Yıllarına göre köy nüfusları

Köyler	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Acarmontaş	110	150	211	296	421	471	632	842	1126	1138
Akarca	-	-	-	-	-	-	-	186	163	149
Alçalıuşağı	716	682	1018	945	834	905	919	887	800	725
Akdam	672	642	794	909	1141	1239	1486	1490	1451	1606
Alepınar	571	-	-	-	208	241	185	196	221	176
Andıl	158	176	198	222	252	293	301	234	263	231
Arslanlı	553	642	780	1016	1025	1253	886	1363	1336	1623
Ayşehoca	-	706	1013	700	702	1100	961	909	1010	1065
Aydın	-	-	-	-	-	-	-	-	640	989
Bağözü (Kodoz)	153	165	194	251	290	310	328	293	320	314
Bağtipe	700	696	907	1109	1329	1476	1494	1599	1644	1651
Bortanta	728	872	1014	1158	1215	1297	1253	1148	968	1015
Eucak	603	720	675	1007	1227	1259	1375	1550	1621	1774
Eulduklu	496	440	504	704	685	691	658	650	876	693

Köyler	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Camili (Camören)	421	383	877	1281	1414	1563	1337	1037	1982	947
Çandere	241	254	300	427	526	573	660	822	781	825
Çamlarca (Tokmenekli)	120	142	179	234	217	276	235	218	243	274
Çandık	231	214	384	369	396	513	568	651	711	764
Çelen Uşağı	114	119	138	139	183	203	178	215	228	256
Çobanpınarı (Köreken) (Horzum)	212	240	312	582	449	654	716	815	621	725
Çökək	288	317	389	730	446	442	419	455	438	593
Çukurören	303	396	545	672	415	431	418	398	563	524
Çulluuşağı	316	339	428	472	497	532	455	389	500	384
Çürüklü	326	331	392	401	450	528	595	346	331	330
Değlice (Orçan)	135	183	241	288	417	332	331	261	265	255
Demiyeri (Memişli)	347	276	480	963	1079	1258	1585	1520	795	822
Dikilitaş	-	-	-	621	693	787	754	746	972	696
Dilekkaya (Anavarza)	-	-	-	414	772	606	714	741	730	706

Köyler	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985
İoğanalı	-	-	-	-	-	-	386	415	540	569
Duralıuşağı	80	81	122	144	150	178	195	217	232	223
Durmuşlu	183	136	306	261	394	400	374	344	289	358
Düzağaç	302	341	405	433	507	483	424	467	445	365
Ergenüşağı	625	754	857	921	1051	1133	1100	988	1049	910
Estikabesakal	353	383	437	498	582	729	677	719	731	757
Estimontaş	385	375	537	598	611	704	726	831	596	776
Faydalı	450	467	608	611	955	916	863	808	953	1056
Ferhatlı	220	231	273	336	350	429	456	525	497	679
Gazi	607	692	976	1234	1253	2039	1980	2217	2238	3042
Gedikli	333	397	373	539	722	559	679	550	553	504
Gökçeyol (Tılan)	-	-	158	140	173	178	170	141	119	161
Gökgoz	117	159	189	203	250	341	344	416	393	366
Güneri	242	268	337	353	230	414	485	487	605	670

Föyler	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Hacıbeyli (Hacılar)	445	505	629	811	1359	1417	2005	1144	1426	1764
Hacımirzeli	386	349	402	452	525	584	752	736	983	1540
Hamam	1074	1268	1575	2052	2317	2634	2974	2734	3030	3216
Henüzçakırı	198	158	313	364	449	487	519	557	593	609
Ilıca	331	278	477	525	581	707	990	962	1151	1082
Işıkkaya (Tetiri)	246	258	317	301	320	378	386	403	450	433
Işıklı	329	385	538	550	539	579	630	680	944	853
İdem	833	986	1173	814	893	873	936	926	1196	1071
Kabaktepe	254	251	297	323	345	375	49	69	130	93
Karabucak	168	178	312	290	397	451	561	427	438	336
Karacaören	223	232	301	334	396	396	462	174	423	513
Karahanzeli	354	391	435	539	630	833	815	802	655	730
Karanebili	105	141	171	206	204	217	164	184	194	206

Köyler	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Kemer	79	107	125	151	181	196	194	193	197	203
Fabrislar	188	200	235	280	291	336	269	261	229	257
Kızıllar	339	398	405	512	669	786	800	954	951	1106
Kızlarsekisi	282	345	384	487	573	651	646	602	633	586
Köseli	128	151	195	240	271	322	370	375	404	426
Kuytucak (Karaçalı)	366	399	644	685	838	1044	1032	1091	994	972
Kuyubeli	222	254	300	360	324	356	332	417	397	435
Kuyuluk	355	359	522	589	483	483	414	451	549	466
Malyalar	172	242	285	235	294	392	354	328	319	360
Merengeçili	216	226	270	297	314	403	404	386	432	450
Mirnetli	-	-	-	-	-	-	210	203	247	200
Oruçlu	162	132	162	211	239	311	340	306	314	313
Örendere	164	188	244	297	347	346	332	293	255	247
Özbaşı (Ehülbedeli)	124	135	181	196	232	280	340	352	296	312

Köyler	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Pelmezci	489	540	608	734	784	1010	976	1146	1140	991
Postkebesekele	705	797	934	1122	1285	1564	1924	2106	2017	1810
Salmanlı	256	296	330	364	419	529	527	305	273	267
Şerifli	125	132	179	206	284	282	287	365	379	400
Tepecikoren	417	557	690	1072	1176	1509	1453	2048	1612	1722
Tufanlı	433	463	493	807	456	351	323	541	502	333
Turgutlu	297	302	406	409	511	525	654	706	747	941
Turunçlu	224	186	217	257	357	347	334	418	525	511
Uluçınar	-	-	-	-	269	112	285	164	103	117
Üçtepe (Müslümantaş)	360	525	683	888	921	1032	1113	1268	1418	1483
Velicanlı	146	169	198	236	245	258	255	271	278	274
Yanalerik	261	260	350	374	385	384	396	451	439	470
Yassıçalı	245	247	355	427	493	695	622	650	760	777
Yeniköy (Çeritler)	236	234	289	336	356	440	471	470	498	496

Köyler	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Yüksekören	376	436	540	638	720	827	927	1008	1143	1194
Zerdalı	480	514	589	800	915	828	970	1042	1032	1124

Tablo: 21989 yılına kadar Kozan'e ait olan, daha sonra Kozan'dan idari olarak ayrılan ve ayrı bir ilçe

durumuna geçen İmamöğlü ve çevresindeki köylere ait nüfus değerleri.

İmamöğlü	-	-	900	1522	2659	5516	7954	11241	14395	16454
Ağzıkaraçe (Delihasan)	546	-	1076	988	970	1013	936	961	1145	748
Alaybeyi	339	-	498	716	839	847	756	704	757	669
Ayvalı	390	-	505	560	626	806	832	948	887	865
Çörtten	127	-	458	658	909	981	1098	1085	1090	1367
Danecilli	-	-	-	-	-	827	838	804	993	642
Hacıhasanlı	-	-	-	-	-	426	471	501	430	537
Koyunevi	1366	-	954	1157	1429	1138	1213	1226	1121	1147
Melikbıdırlı	171	-	387	663	909	751	1007	1039	817	1092
Otluk	123	-	283	343	440	468	562	635	654	741

Köyler	1940	1945	1950	1955	1960	1965	1970	1975	1980	1985
Sayca	224	-	357	491	675	843	997	1067	913	1085
Saygeçit (Çarşıpare)	-	-	-	-	-	1581	1617	1687	1608	1459
Sevinçli (Aptalöreni)	330	-	777	1360	1248	984	1005	1040	1014	1117
Sokutaş	251	-	319	301	538	450	548	410	551	350
Ufacıkören	558	-	873	922	918	1151	1090	1037	1088	1018
Yazıtepe (İhsanülhamil)	138	-	204	481	456	344	380	455	474	487

Tablo 23 1989 yılından itibaren Kozan ilçesine katılan köylere ait nüfus değerleri

Kalkınmaç	-	-	152	193	205	233	222	244	350	316
Yakargöçü (Belageçili)	-	-	453	467	605	641	784	791	1001	1056

Foto:1 Kozan kentinin güneydoğusu Kozan Kalesi (A) 'nin görünüşü.

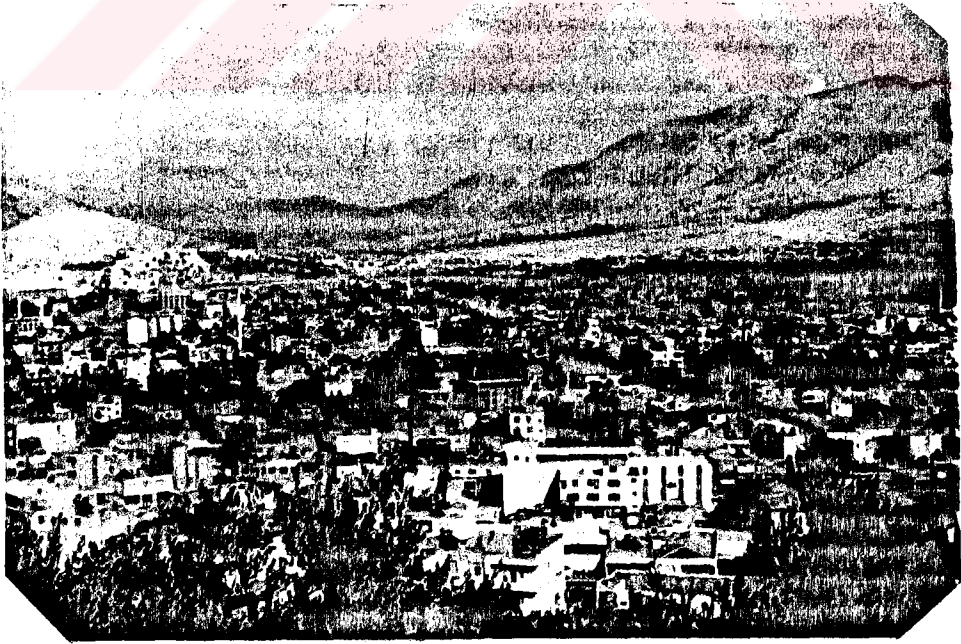

Foto:2 Kozan kentinden bir bölüm

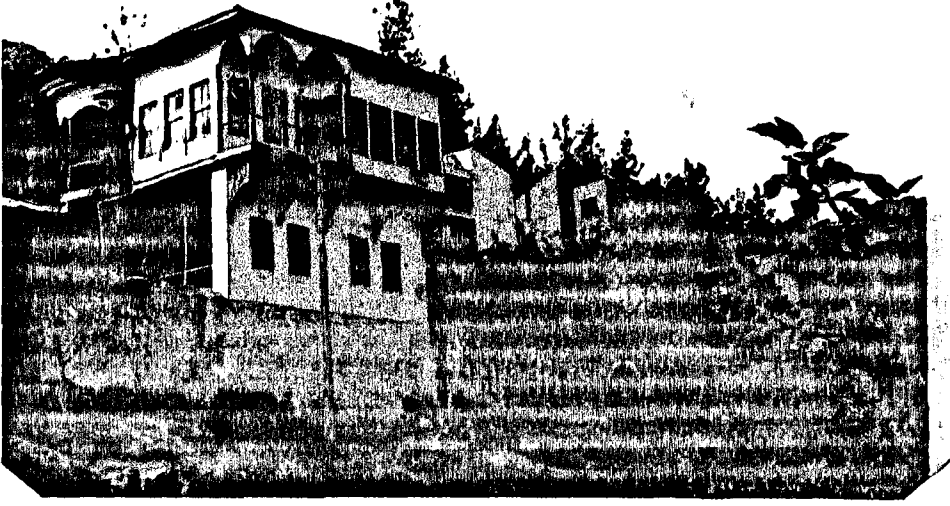

Foto:3 Kozan'da kentin Fransız ve Ermeni işgali altında bulunduğu sıralarda bir Ermeni Beyinin oturduğu eski bir mesken.

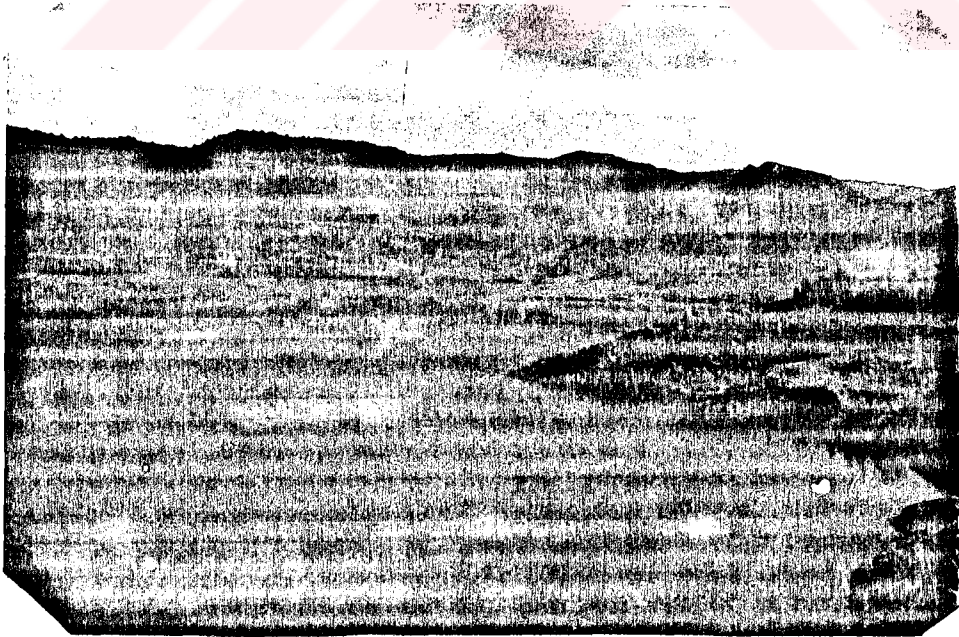

Foto:4 Kozan Baraj Gölünden bir görünüm.

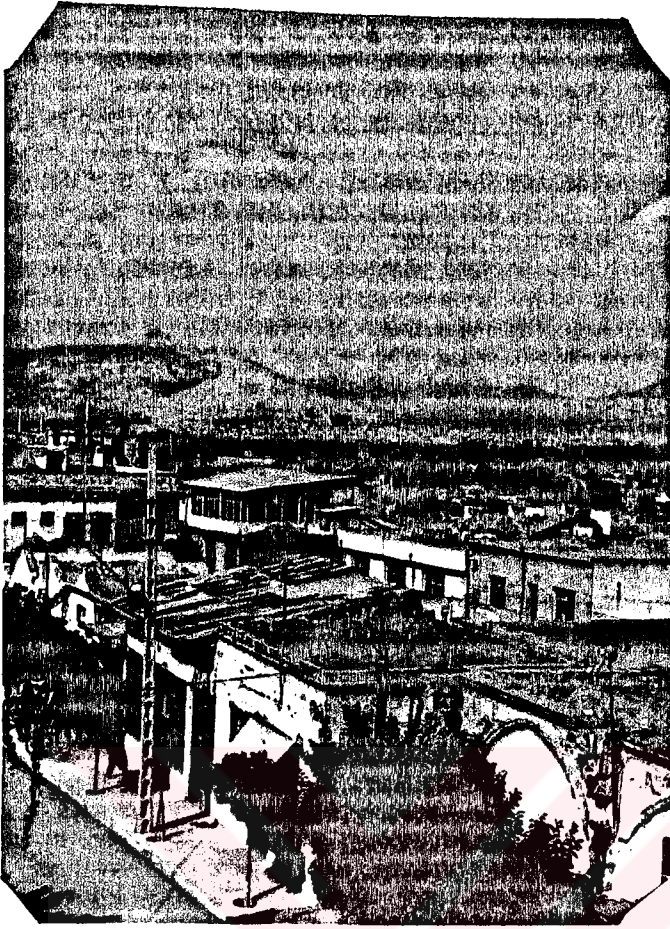
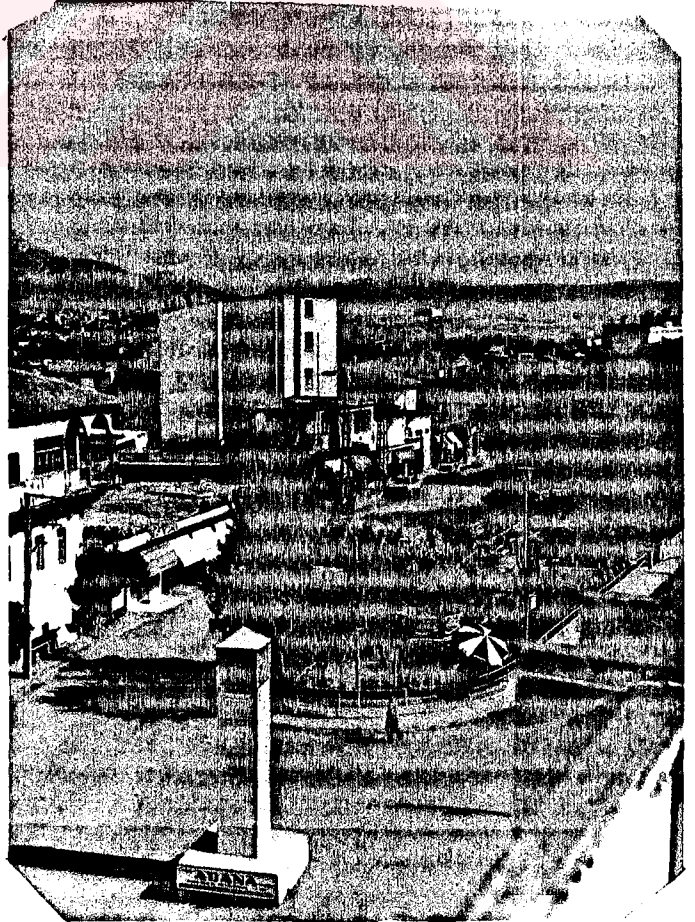

Foto:5

Kent merkezinde yer alan eski meskenlerden bir görünüm.

Foto:6

Kozan kenti merkezi.

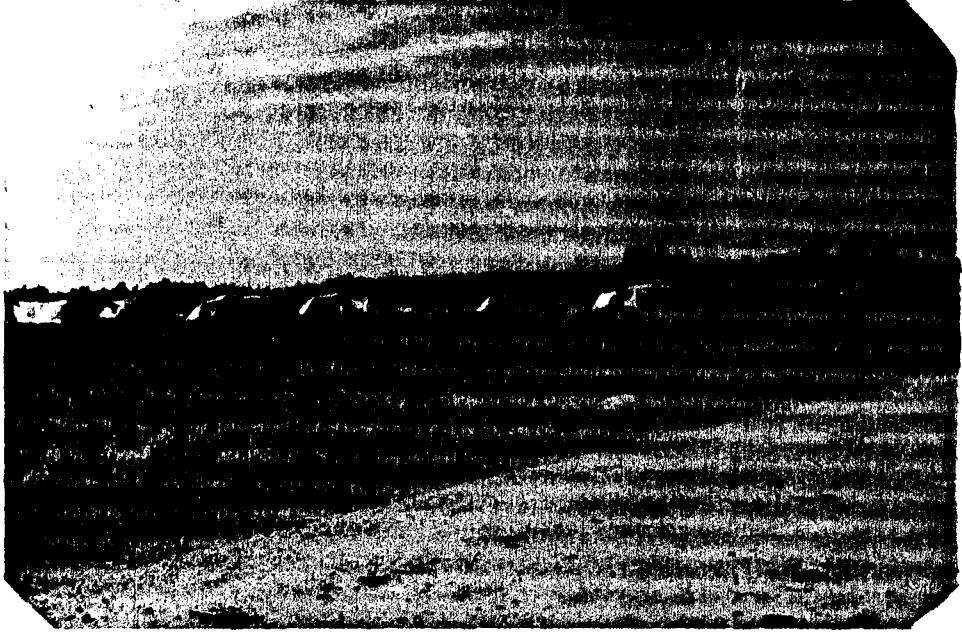

Foto:7 Kozan Ovasında mevsimlik tarım işçilerinin kurdukları çadırdan meskenler.

Foto:8 Kozan kenti civarında, toprak örtüsünün kalkarak, çapır arazi görünümünü kazanmış bir alan.

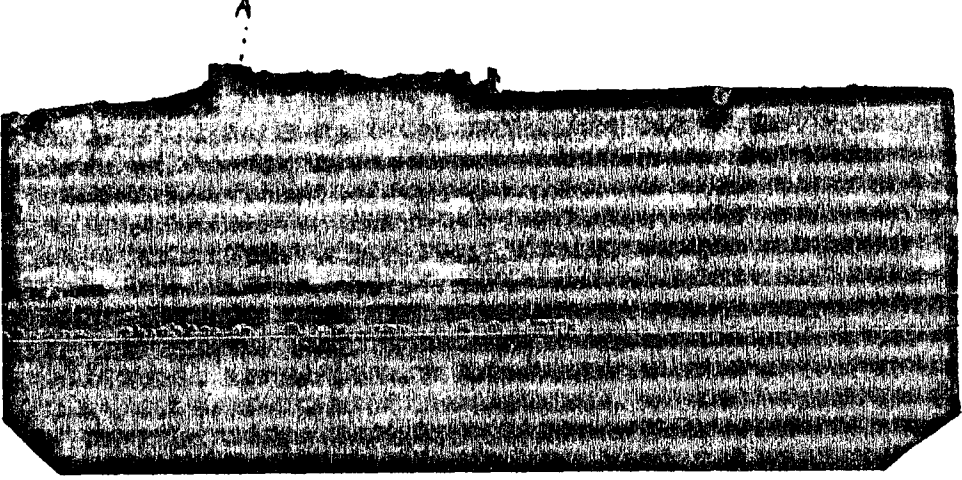

Foto:9-10 Kozan ilçesinin guneydogusunda tarihi bir
ozellik taşıyan Anavarza Kalesi (A) ve giriş
kapısı

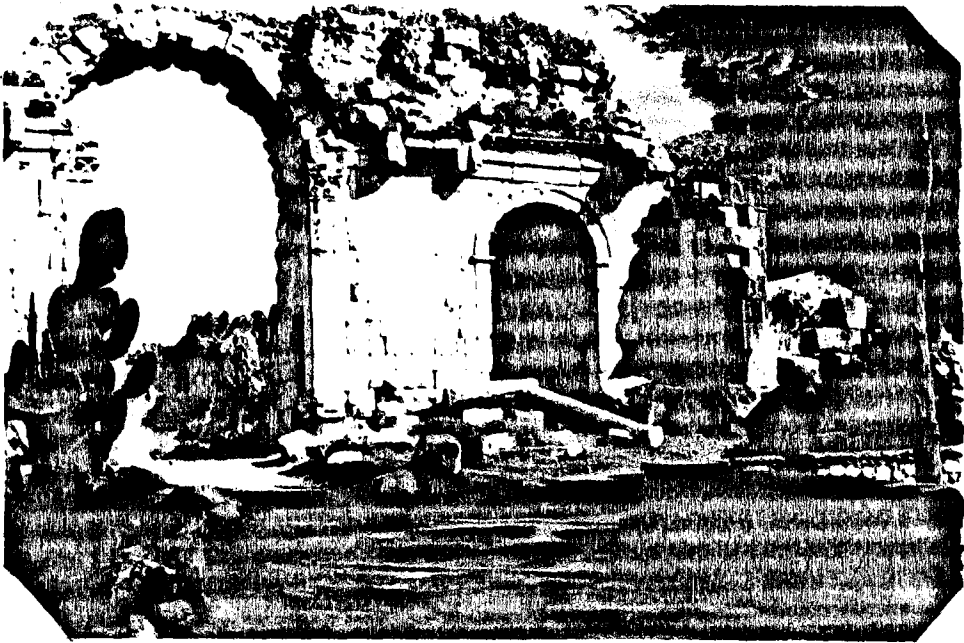
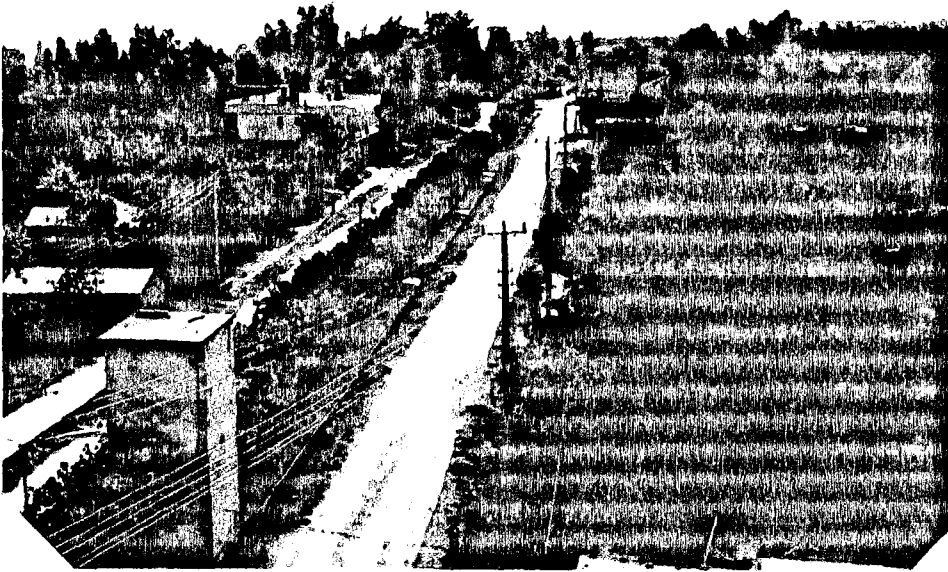

Foto:11 Kozan ilçesinin güneybatısındaki ova köylerinden Zerdali'de taştan bir mesken ve üzerinde serinlemek amacıyla kurulmuş bir çardak.

Foto:12 Ova köylerinin en fazla nüfuslu alanlarından ve düzenli bir yerleşme planının olduğu Hacılar'dan bir görünüş.

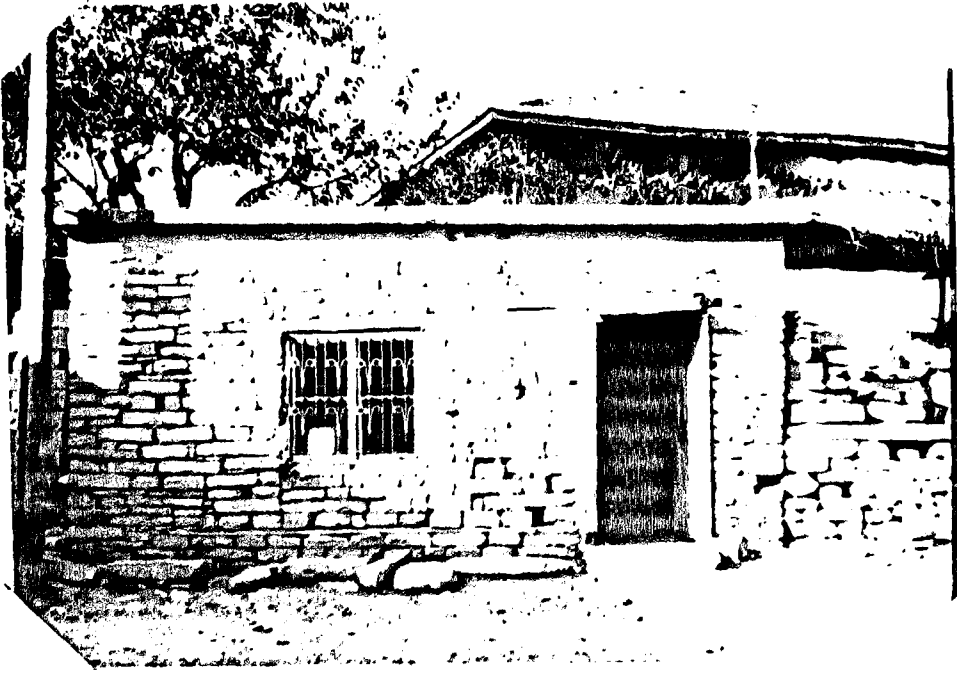

Foto:13-14 İlçenin güneydogusundaki ova köylerinden olan Bağtepe'den taş meskenler.

Foto:15-16 Kozan kentinin kuzeydogusunda, yoğun bir şekilde yaylacılık faaliyetlerine konu olan Horzum ve Horzumdaki yayla evleri.

Foto:16-17 Kozan kentinin güneydoğusundaki Kuyuluk Ova köyünün sık görünüşlü dokusu ve aynı köyde yer alan modern bir mesken.

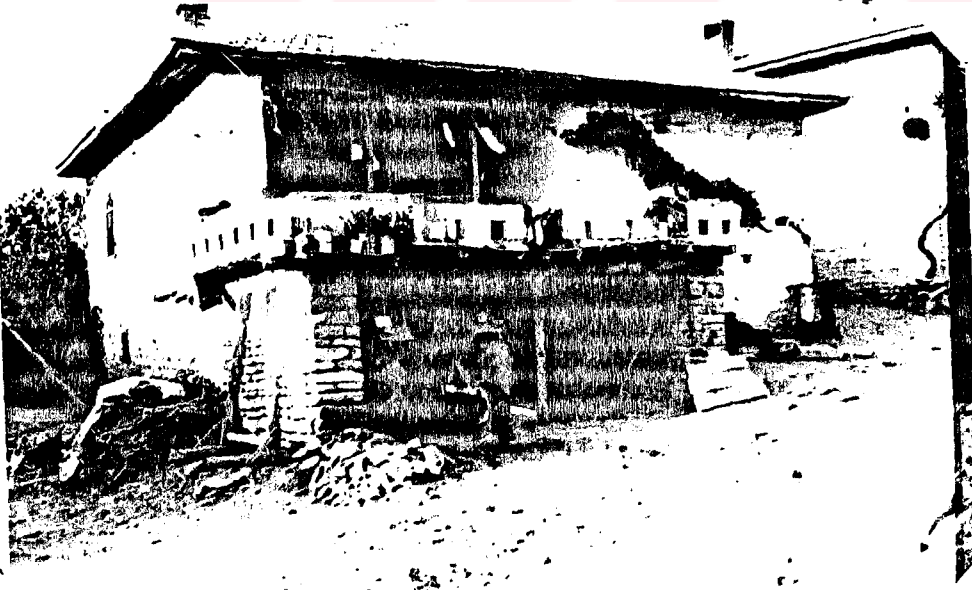
Foto:18-19 Kozan ilçesinin kuzeydoğusundaki dağ köylerinden Çulluuşağı köyündeki meskenlerden görünümler.

Foto:20 Taş ve ahşap malzemenin birlikte kullanıldığı bir dağ koyu meskeni.

Foto:21 Ova köylerinden birinde alt katın tarım aletlerine ayrıldığı iki katlı, taş bir mesken.

KAYNAKLAR

- BLUMENTHAL, M.M., Niğde ve Adana illeri Dahilindeki Torosların Jeolojisine Genel Bir Bakış, Ankara, 1938.
- CEVDET PAŞA, Tezakir (Yayınlayan C. Baysan), Ankara, 1963.
- EMİROĞLU, E. "Şehirlerimizin Coğrafi Bölgelerimize Göre Dağılışı ve Yoğunlukları, İller ve Belediyeler" Aylık Bilim Der., Sayı:222, Ankara, 1964.
- GÖNEY, S. Adana Ovaları I, İst. Univ. Yayın No:2162, Coğ. Enst. Yayın No:88, İstanbul, 1976
- KARA, H., "Cumhuriyete Kadar Çukurova Nüfusu" Atatürk Kültür, Dil ve Tarih Yüksek Kurumu Der. Coğ. Bil. ve Uyg. Kolu, Cilt:1, Sayı:1, Ankara, 1989.
- ., "Çukurova'nın Uç Köyünde Tarım-Nüfus İlişkileri ve Bölge Kır Kesimi Sorunları Konusunda Bir İnceleme", Coğ. Araş. Derg., A.U. Dil ve Tarih-Coğ. Fak. Coğ. Araş. Enst., Yayın No:8, Sayı:8, Ankara, 1977.

- ., "Çukurova'da Pamuk", Cog. Araş. Derg. A.U. Dil ve Tarih-Cog. Fak., Cog. Araş. Enst., Yayın No:7, Sayı:7, Ankara, 1975.
- KILLI, S., Adana ilinde 1955-1985 Yılları Arasında Nüfus ve Nüfus Hareketleri, D.Ü. Eğit. Fak., Lisans Mezuniyet Tezi, Diyarbakır, 1988.
- SEVGİ, C., Adana ilinin Kuzeydoğu Kesiminde Yaylacılık, Ders notları.
- TANOĞLU, A., Nüfus ve Yerleşme, İst. Univ. Yayın No:1183, Cogr. Enst. Yayın No:45, İstanbul, 1969.
- TOLUN-DENKER, B., Yerleşme Coğrafyası (Kır Yerleşmeleri), İst. Univ. Yayın No:2275, Cog. Enst. Yayın No:93, İstanbul, 1977.
- TUNÇDİLEK, N., Türkiye'de Yerleşmenin Evrimi, İst. Univ. Yayın No:3367, Cog. Enst. Yayın No:4, İstanbul, 1986.
- ., "Türkiye Köylerinin Yapısal Özelliklerine Toplu Bakış", İst. Univ. Deniz Bil. ve Cog. Enst. Bül., Cilt:1, Sayı:1, Vol:1, No:1, İstanbul, 1984.

-----., Türkiye'nin Kır Potansiyeli ve Sorunları,
İst. Univ. Yayın No:96, Coğ. Enst. Yayın
No:2364, İstanbul, 1978.

-----., "Türkiye'de Yaylalar ve Yaylacılık", İst.
Univ. Coğ. Enst. Derg. Sayı:14, İstanbul,
1964.

-----., Türkiye İskan Coğrafyası, Kır İskanı (Köy
Altı İskan Şekilleri), İst. Univ. Yayın
No:1263, Coğ. Enst. Yayın No:49, İstanbul,
1967.

GENEL NÜFUS SAYIMLARI, Başbakanlık Devlet İstatistik
Enstitüsü Yayınları.

KOZAN TARIM VE KÖY HİZMETLERİ MÜDÜRLÜĞÜ İSTATİSTİKLERİ,
Kozan, 1985-1989.

ADANA İL PLANLAMA MÜDÜRLÜĞÜ İSTATİSTİKLERİ, Adana, 1989

KOZAN BELEDİYESİ, ARAŞTIRMA RAPORU, Kozan, 1985